

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

UYGULAMALI PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ VE MEZUNLARINDA
SAĞ KANAT YETKECİLİĞİNİN ADİL DÜNYA İNANCI,
SOSYAL HASSASİYETLER, SİYASİ TERCİH VE
SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERLE İLİŞKİSİNİN
İNCELENMESİ**

Rafet Erhan ŞERMET

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hüseyin ÜNÜBOL**

İSTANBUL, 2022

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

UYGULAMALI PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ VE MEZUNLARINDA
SAĞ KANAT YETKECİLİĞİNİN ADİL DÜNYA İNANCI,
SOSYAL HASSASİYETLER, SİYASİ TERCİH VE
SOSYODEMOGRAFIK ÖZELLİKLERLE İLİŞKİSİNİN
İNCELENMESİ

Rafet Erhan ŞERMET

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hüseyin ÜNÜBOL

İSTANBUL, 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Üniversite Öğrencileri ve Mezunlarında Sağ Kanat Yetkeciliğinin Adil Dünya İnancı, Sosyal Hassasiyetler, Siyasi Tercih ve Sosyodemografik Özelliklerle İlişkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşmeksizin bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçalarda gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih: 02/08/2022

Rafet Erhan Şermet

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Araştırmamda bana bilgi ve tecrübesiyle desteğini esirgemeyen değerli tez danışmanım Doç. Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin Ünübol başta olmak üzere, öğrenim hayatımın tüm aşamalarında bana öğrenme ve özgür düşünme sevgisini aşıl原因an öğretmenlerime içtenlikle teşekkür ederim.

İstanbul, Ağustos 2022

R. Erhan Şermet

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ve MEZUNLARINDA SAĞ KANAT YETKECİLİĞİNİN ADİL DÜNYA İNANCI, SOSYAL HASSASİYETLER, SİYASİ TERCİH VE SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi, ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ Psikoloji Ana Bilim Dalı

Uygulamalı Psikoloji Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin ÜNÜBOL

Ağustos, 2022

Üniversite öğrencileri ve mezunları arasında sağ kanat yetkeciliği ve adil dünya inancı arasındaki ilişkinin araştırılması bu çalışmanın temel amacı olarak belirlenmiştir. Çalışmada ayrıca betimsel bir bakışla sağ kanat yetkeciliği özellikleri ile bireylerin ekonomi, adalet, göçmenler/sığınmacılar, hak ve özgürlükler, eğitim, çevre sorunları başlıkları altında sunulan sosyal sorunlara atfettikleri önem ile siyasi tercihleri ve kök ailelerine ilişkin demografik veriler de değerlendirilmiştir. Türkiye’de sağ kanat yetkeciliğini ele alan daha önceki çalışmalarda üniversite mezunları örnekleme yer almamış ve sosyal hassasiyetler konusundaki tercihler ele alınmamıştır. Bu yönüyle çalışma, sonraki araştırmalar için ilham verici olabilir. 100’ü mezun, 32’si üniversite öğrencisi olan katılımcılarla yürütülen anket çalışmasından elde edilen sonuçlarda sağ kanat yetkeciliği ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir pozitif ilişki gözlenmiş ve yükselen sağ kanat yetkeciliği ile birlikte bireylerin hak ve özgürlükler ile eğitim konularına atfettikleri önemin azalmakta olduğu tespit edilmiştir. Bulgulara göre sağ kanat yetkeciliğinin bireylerin politik tercihleri üzerinde de anlamlı bir etkisi vardır.

SUMMARY

THE RELATIONSHIPS BETWEEN THE RIGHT WING AUTHORITARIANISM AND THE BELIEF IN A JUST WORLD, SOCIAL SENSITIVITIES, POLITICAL PREFERENCE AND SOCIODEMOGRAPHIC FEATURES AMONG UNIVERSITY STUDENTS AND GRADUATES

Rafet Erhan ŞERMET

Master's Thesis, ÜSKÜDAR UNIVERSITY, Department of Psychology

Applied Psychology Department

Advisor: Assoc. Dr. Faculty Member Hüseyin ÜNÜBOL

August, 2022

The main purpose of this study is to investigate the relationship between right-wing authoritarianism and belief in a just world among university students and graduates in Turkey. In the study, along with the right-wing authoritarianism features, the importance that individuals ascribe to social problems presented under the headings such as economy, justice, immigrants/refugees, rights and freedoms, education, environmental problems, and their political preferences and demographic data regarding their root families were also evaluated. In previous studies dealing with right-wing authoritarianism in Turkey, university graduates were not included in the sample and preferences regarding social sensitivities were not addressed. In this respect, the study may be found inspiring for future research. In the results obtained from the survey study conducted with 100 graduates and 32 university students, a positive correlation was observed between right-wing authoritarianism and belief in a just world and It has been determined that with the rising right-wing authoritarianism, the importance that individuals attach to rights and freedoms and education is decreasing. According to the findings, right-wing authoritarianism has also a significant effect on the political preferences of individuals.

İÇİNDEKİLER

Önsöz/Teşekkür	iv
Özet	v
Summary	vi
Tablolar Listesi	xi
BİRİNCİ BÖLÜM – GİRİŞ	1
İKİNCİ BÖLÜM – KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. Yetke ve Yetkecilik	6
2.1.1. Yetkeciliğe Psikanalitik Yaklaşım Üzerinden Bakış.....	8
2.1.2. Psikanalitik Bakışla Yetkeci Bireyin Özellikleri	11
2.1.3. İlk Yetkecilik Ölçekleri	17
2.2. Yetkeciliğe Sosyal öğrenme Teorisi Üzerinden Bakış	18
2.2.1. Sosyal Öğrenmeci Bakışla Yetkeci Bireyin Düşünme Yapısı	21
2.2.2. Sağ ve Sol Kanat Yetkecilik Ayrımı	24
2.2.3. Yetkeci Takipçi Birey ve Yetkeci Lider	24
2.3. Adil Dünya İnancı	28
2.3.1. Adil Dünya İnancının Birey Üzerine Etkileri	31
2.3.2. Milgram Deneyi Ve Adil Dünya İnancı – Yetkecilik İlişkisi	34
2.3.3. Adil Dünya İnancının İki Boyutu	36
2.4. Araştırmanın Amacı	37
2.4.1. Araştırmanın Problem Ve Hipotezleri	37
2.4.2. Araştırmanın Önemi	38
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – YÖNTEM	41

3.1. Araştırmanın Yöntemi	41
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	41
3.3. Ölçme Araçları	42
3.3.1. Demografik ve Kişisel Bilgi Formu	42
3.3.2. Sağ Kanat Yetkecilik Ölçeği	43
3.3.3. Adil Dünya Ölçeği	44
3.4. İstatiksel Analiz	45
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM – BULGULAR	46
4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	46
4.2. Ölçek Toplam Ve Sosyal Hassasiyetlere Atfedilen Önem Puanların Ait Betimsel İstatistikler	48
4.3. Ölçek Toplam Ve Sosyal Hassasiyetlere Atfedilen Önem Puanları Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Analizi	48
4.4. Ölçek Toplam Puanlarının Demografik Veriler Açısından Karşılaştırılması	51
4.4.1. Ölçek Toplam Puanlarının Yaş Açısından Karşılaştırılması	51
4.4.2. Ölçek Toplam Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması	52
4.4.3. Ölçek Toplam Puanlarının Öğrencilik Durumu Açısından Karşılaştırılması	52
4.4.4. Ölçek Toplam Puanlarının Anne Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması	52
4.4.5. Ölçek Toplam Puanlarının Baba Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması	53
4.4.6. Ölçek Toplam Puanlarının Ailenin Gelir Durumu Açısından Karşılaştırılması	54
4.4.7. Ölçek Toplam Puanlarının Katılımcıların “Kendisine Yakın	

Hissettiği siyasi oluşum” Açısından Karşılaştırılması	51
4.4.8. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem	
Puanlarının Yaş Açısından Karşılaştırılması	52
4.4.9. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem	
Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması	53
4.4.10. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem	
Puanlarının öğrencilik Durumu Açısından Karşılaştırılması	53
4.4.11. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem	
Puanlarının Anne Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması	54
4.4.12. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem	
Puanlarının Baba Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması	56
4.4.13. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanının	
Kök Aile Gelir Durumu Açısından Karşılaştırılması	57
4.4.14. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem	
Puanlarının Siyasi Tercihleri Açısından Karşılaştırılması	58
BEŞİNCİ BÖLÜM – BULGULARIN YORUMLANMASI VE TARTIŞMA	65
ALTINCI BÖLÜM – ÖNERİLER	71
6.1.Sınırlılıklar	73
6.2. Sayıtlar	73
Kaynakça	74
Ekler	77
Özgeçmiş	86

TABLÖLAR LİSTESİ

4.1. Katılımcılara Ait Sosyodemografik Verilerin Frekans Dağılımı.....	47
4.2. Ölçek Toplam Ve Sosyal Hassasiyetlere Atfedilen Önem Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler	48
4.3. Ölçek Toplam Ve Sosyal Hassasiyetlere Atfedilen Önem Puanları Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları.....	49
4.4. Ölçek Toplam Puanlarının Yaş Açısından Karşılaştırılması	51
4.5. Ölçek Toplam Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması	51
4.6. Ölçek Toplam Puanlarının Öğrencilik Durumu Açısından Karşılaştırılması	52
4.7. Ölçek Toplam Puanlarının Anne Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması	53
4.8. Ölçek Toplam Puanlarının Baba Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması	53
4.9. Ölçek Toplam Puanlarının Ailenin Gelir Durumu Açısından Karşılaştırılması	54
4.10. Ölçek Toplam Puanlarının Katılımcıların “Kendisine Yakın Hissettiği siyasi oluşum” Açısından Karşılaştırılması	55
4.11. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Yaş Açısından Karşılaştırılması	56
4.12. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması	57
4.13. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının öğrencilik Durumu Açısından Karşılaştırılması	58
4.14. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Anne Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması	59
4.15. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarını Baba Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması	60
4.16. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Kök Ailenin Gelir Durumu Açısından Karşılaştırılması	62

4.17. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Siyasi Tercihleri Açısından Karşılaştırılması	63
---	----

1. GİRİŞ

Bireyin yetkeyle (otoriteyle) ilişkisi ve bu konu çevresinde gelişen tartışmalar belki de insanların topluca yaşamaya başlamaları kadar eskidir. İtaat üzerine yaptığı “elektroşok deneyini” sunarken Stanley Milgram’ın (2015: 8) seçtiği ifadeyle “otoriteye itaat etmenin içerisindeki ikilem, İbrahim’in hikayesi kadar eskidir”. Yetkenin varlığı, bireylerin üretken bir topluluk olarak koordine olabilmelerini mümkün kılar, bu şüphesiz avlanan ilkel insan topluluklarından günümüzün modern fabrikalarına bir insan topluluğunun ortak davranışına, grup davranışının tutarlı ve verimli olmasını sağlamak için gereklidir. Milgram’ın (2015) ifadesiyle yetke, bireyin tek başına yapması mümkün olmayan işlerin ortak bir amaç uğruna hareket eden insan topluluklarınca başarılmasının sağlanması açısından gereklidir. Öte yandan, her bir birey kendi arzu ve inanışları doğrultusunda yaşamayı da arzular. İnsan, tarihte olduğu gibi bugün de toplumsal yaşam içerisinde hem otoriteyle çatışmaktan kaçınmaya hem de kendi değer ve arzularına uygun davranmaya çabalarken bir ikilem içindedir ve her bir birey bu konuda tutarlı bir cevap üretmek çabasıdadır.

Hepimiz gerek medya üzerinde akıp giden toplumsal tartışmaları takip ederken, gerekse günlük hayatımız içerisinde zaman zaman belirli bir insan tipinin yetkeye boyun eğme konusunda daha yatkın ve kabullenici olabildiğine dair bir izlenim ediniriz. Bu kişiler ait oldukları topluluğun çıkarlarını, evrensel ahlak ilkelerini ve hatta kimi zaman bireysel iyiliklerini bile bilinçsizce göz ardı ederek kabullendikleri otorite figürlerinin kendilerinden istediğini yapmaya meyilli gözüktürler. Bu türden eğilimlerin en azından demokratik işleyişlerin sürdürülmesi açısından tehlikeler içerdiği göz önüne alındığında, konunun birey ve toplumun güvenlik ve hakları açısından pratik bir önemi olduğunu savlamak mümkündür. Veysel Batmaz’ın seçtiği örnekten yola çıkarsak, 1990’ların başlarında “Türkiye’nin muhalif, marjinal ve aykırı ‘entelektüel’ genç kesiminin buluşma yeri olarak görülebilecek Beyoğlu’nda” oyuncu Ferhan Şensoy’un Nazi subayı üniforması giyerek insanları tek bir komutla yere yatırabildiği veya bir duvarı tutmalarını sağlayabildiği göz önüne alınırsa, yetkecilikle ilgili teoriler günlük hayatla ilgili açıklayıcı bir değer ve pratik önem taşımaktadır (Batmaz, 2006: 56).

Yetkecilik (otoriteriyenlik) psikoloji bilimi tarafından gerek psikanalitik gerekse sosyal öğrenme bakışla ele alınmasında, kaçınılmaz olarak bireyin çocukluk yıllarında yaşadığı ve kişiliğinde iz bırakan deneyimler öne çıkmaktadır. Bu bağlamda ebeveynin eğitim düzeyinin ev içerisindeki ilişkilerin yapısını ve iletişimi etkilemesi ve dolayısıyla yetişmekte olan çocukların birer yetke figürü olarak görmeye eğilimli olmaları ebeveynleriyle kurmuş oldukları ilişkinin yapısı önem kazanmaktadır. Ebeveyn-çocuk ilişkilerinin, çocukların birer yetişkin olduklarında toplumsal yetke figürlerine karşı kendilerine ne tür bir değer biçecekleri, örneğin kendilerine yetke figürlerinin karşısında ne derece ifade hakkı tanıyarak gerektiğinde haklarını savunabilecekleri; özetle kendilerini yetke karşısında nasıl konumlandıracakları konusunda taşıdığı önem farklı araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır (Adorno 1950; Altemeyer 2006; Sennet, 2017 gibi). Ayrıca Altemeyer (2006) gözlemleri sonucu üniversite eğitiminin birey üzerinde yetkecilik düşüren kalıcı bir etkisi olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşımlar, çalışmamızın bireyin eğitim düzeyinin yanı sıra anne-baba eğitim düzeyi ve yetkecilik ilişkisinin araştırılmasını da içerecek şekilde tasarlanmasında belirleyici olmuştur.

Günlük yaşantımız içerisinde yine kimi bireylerin dünyayı kendiliğinden ‘adil bir yer’ olarak tanımlamaya eğilimli olduklarını gözlemleriz. Bu kişiler olaylardan bağımsız olarak dünyanın her durumda kendiliğinden adil bir yer olduğu, kişilerin yaşadığı olumlu ya da olumsuz deneyimlerin tamamen kendi davranış ve özellikleri ile ilişkilendirilebileceği gibi bir inancıya sahip gözükürler. Bu bireyler olayların içinde yer alan aktörleri, olayların akışını göz önüne almaksızın, doğrudan olayların sonuçlarından yola çıkarak değerlendirmeye eğilimlidir. Örneğin bir kişi sokak köşesinde dilencilik yapıyorsa bu durumun sebebi o kişinin kötülüğü, akılsızlığı ve beceriksizliğidir; bir başka kişi zenginse bu durum onun iyi, becerikli ve akıllı olduğunu gösterir. Sonuca götüren şartlar, örneğin eğitime ulaşmaktaki fırsat eşitsizliği, hayat yolunda bireyin karşılaşabileceği felaketler ya da miras yoluyla edinilmiş mal mülk vb. bu türden değerlendirmelerde konu dışı kalmaktadır. Kimi atasözlerimiz ve deyimlerimiz bu inancı destekler özelliktedir: “Ne ekersen onu biçersin”, “Her koyun kendi bacağından asılır”, “Etme bulma dünyası” “İyilik yap, iyilik bul”, “Hak yerini bulur” gibi (Kılınç ve Torun, 2011).

Yetkeciliğin incelenmesi çabası içerisinde, yetkeci bireyin diğer kimi özelliklerinin otoriteren yönelimleriyle ilişkisinin ele alınması, konunun derinleştirilerek daha iyi çözümlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda Theodor Adorno (2016) yetkeci eğilimleri bireyde gözlenen “çarpıtma”, “kabuk bağlamış klişeler” ve “büyüsel düşünme”ye bağlılık gibi eğilimlerle birlikte ele almıştır. Benzer şekilde Bob Altemeyer (2006) ise yetkeci bireyde gözlenen yaygın bilişsel çarpıtmaların bir listesini oluşturmuş, ayrıca yetkeci bireyin tehlikeli dünya inancı ve sosyal başatlık gibi eğilimlerinin yetkeci tutumları üzerindeki etkisini incelemiştir.

Ülkemizde de yetkeci eğilimlerle birlikte kimi diğer özelliklerin ele alındığı ve bu özelliklerin karşılıklı ilişkilerinin irdelendiği çalışmalara rastlamaktayız. Emre Aydoğan’ın kişilik, kültür, sağ kanat yetkeciliği, siyasal ideoloji ve adil dünya inancı arasındaki ilişkileri incelediği araştırmasında olduğu gibi (Aydoğan, 2021). Benzer biçimde, adil dünya inancının ele alındığı çalışmalar da mevcuttur: Yalçın ve Öztürk’ün (2018) cinsel saldırı suçu mağduru kadınlara karşı toplumsal tutumlar ile adil dünya inancı ve çelişik duygulu cinsiyetçiliğin ilişkisinin analizini içeren araştırması bu konuda ilginç bir örnektir. Anılan araştırmaların ilkinde yetkecilik ve adil dünya inancı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin beklenebileceği, ikincisinde ise adil dünya inancının özellikle kadına yönelik şiddetin failleri arasında daha yüksek ölçüldüğü diğer bulgularla birlikte vurgulanmaktadır. Bu iki araştırma sonucu, adil dünya inancı ve yetkecilik arasındaki ilişki bağlamında farklı araştırma evrenleri içerisinde araştırma yapmanın aydınlatıcı sonuçları olabileceğini düşündürmektedir.

Yetkecilik, ilgili Sağ Kanat Yetkeciliği ölçeğindeki tanımı gereği otoriteye körü körüne itaat, saldırganlığı onaylama ve geleneklere aşırı bağlılık boyutlarını içermektedir (Altemeyer, 2006). Yetkeciliğin içerdiği boyutların, günümüz dünyasında toplumlar arası ilişkilerin artan hızı ve yoğunluğuyla birlikte dikkate alındığında herhangi bir toplulukta yükselen yetkeci eğilimlerin bireysel ölçekten küresel ölçeğe refah, güvenlik ve yaşam kalitesini olumsuz etkileyecek riskler üreteceğini savlamak oldukça akla yakın gözükmektedir.

Adil Dünya inancı, sonuçları bağlamında, bireydeki kurbanı suçlama-değersizleştirme ve adaletsizliği meşrulaştırma eğilimlerini de merkezine yerleştirmektedir (Lerner, 1980). Bu iki eğilimin varlığının bireyin adaletsiz bir işleyiş içerisinde kurbanı dönüşmediği sürece bir haklılık ve adalet, dolayısıyla güven duygusu taşınmasına yardım ederek mevcut durumu kabulünü kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu tez çalışmasında, ifade edilen adil dünya inancına bağlı kabul halinin yetkecilğin itaat boyutunu besleyeceği ve örneğin şiddet boyutuyla ilgili onayı artırarak itiraz ihtimallerini azaltabileceği düşüncesinden yola çıkılmaktadır.

Gerek anılan Altemeyer ve Lerner'in kuramsal tanımları ve deneyleri, gerekse anılan yurt içi araştırma ve çalışmalar belirtilen yetkecilik ve adil dünya inancı ilişkisi varsayımını desteklemektedir. Tezin, yukarıda da vurgulandığı gibi bir diğer inceleme alanı bireylerin kök ailelerine yönelik olarak kimi sosyodemografik özelliklerin, bireydeki yetkeci eğilimleri yordayıcı olup olamayacağının sınanmasıdır. Bu açıdan ebeveynlerin eğitim seviyeleri ve bireyin ailesinin gelir durumu ile ilgili algısının, yetkecilik ve adil dünya inanışları arasında bir ilişkinin ortaya konup konamayacağının araştırılması hedeflenmiştir. Eğitim seviyesi daha yüksek ebeveynler, daha demokratik aile içinde daha demokratik ve açık ilişkiler kurulmasını sağlayarak daha az yetkeci çocukların yetişmesini -ya da tam tersini - sağlıyor olabilirler mi? Kişilerin kendilerini küçük yaşta belirli bir gelir seviyesi ile ilişkilendirmeleri, onların ileride ne derece yetkeci bireyler olacağı ile ilişkilendirilebilir mi? Örneğin yükselen refah düzeyi daha fazla kültür ürününe erişim, daha çok seyahat ve farklı çevrelerde deneyime karşılık gelerek bir etki yaratabilir mi? Bu soruların sorulmasında Altemeyer'in (2006) deney ve gözlemlerinden yola çıkarak genç yaşta daha geniş bir sosyal spektrum içerisinde farklı görüş ve kültürden insanlarla karşılaşarak iletişimde bulunmanın (Altemeyer bu konuda üniversite kampüsü örneğini vermektedir) ve daha demokratik ve bireylerin kendilerini engelsizce ifade edebildikleri aile ortamlarında yetişmiş olmanın, kalıcı biçimde daha düşük yetkeci eğilimlere sahip olma anlamına geleceği savıyla paralel bir akıl yürütmenin sınanması hedeflenmiştir.

Çalışmada ayrıca, betimleyici bir yaklaşımla, katılımcıların politik yönelimleri ve toplumsal konularda özellikle hangi alanlarda daha yüksek duyarlılıklar gösterdiklerinin

tespiti de hedeflenmiştir. Politik tercihlerin ve sosyal hassasiyetlerin sağ kanat yetkecilik eğilimleriyle ilişkilerinin analizi sonucu, yetkeci ve daha az yetkeci bireylerin ne tür farklılıklar taşıdığına incelenmesi ve yetkecilikle ilişkilendirilebilecek tercih ve yönelimlerin araştırılması hedeflenmiştir.

Çalışmada, üniversite öğrenci ve mezunlarının toplum içinde üstlenmeleri beklenen roller gereği bugünü ve yakın geleceği şekillendirmedeki potansiyeli göz önüne alınarak, araştırma evreninin Türkiye’de ikamet eden kadın ve erkek üniversite öğrencileri ve mezunları olarak belirlenmesine karar verilmiştir. Kritik olarak görülecek yetkecilik derecelerinin ve bu dereceyle ilişkisi araştırılacak bir öge olarak adil dünya algılarının incelenmesi toplumun bugünü ve geleceği ile ilgili önemli ipuçları sunabilecektir. Her iki başlık altında elde edilecek ölçek değerlendirme sonuçlarının, öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim düzeyleri ve ailelerinin gelir durumu ile ilişkilerinin incelenmesi konusunda yurdumuzda henüz bir çalışma yapılmamış olması da araştırmanın önemini artırmaktadır. Ortaya konacak bilginin geleceği şekillendirecek gençlerin gelişimi konusunda yapılabilecekler ile ilgili önerilere kaynaklık edebilecek olması ayrıca önem taşımaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. YETKE VE YETKECİLİK

Richard Sennet (2017: 27) yetkenin temel bir gereksinim olduğunu ifade etmektedir. Sennet'in ifadesiyle çocuklar, kendilerine yol gösterip güven verecek bir yetkeye ihtiyaç duyar; yetişkinler için ise yetke olmak kendilerini tamamlayan, diğerleri ile kurdukları ilişkiyi anlamlandıran bir ögedir. Sennet otorite deneyiminden yoksun kalkmakla ilgili bir korku taşıdığımızı savlar, ona göre *Odysseia*, *Buddenbrook Ailesi* veya *Kral Lear* gibi edebi eserler esas olarak yetkenin zayıflayıp dağılmasını ve bu dağılmanın sonuçlarını anlatırlar. Ama Sennet'in esas vurgusu daha güncel olduğunu düşündüğü bir korku üzerinedir: Sennet'e göre birey, bugün var olan yetkenin kendisinden korkmaktadır.

Sennet (2017) bu modern korkunun temel öğeleri arasında yetkenin ayartmalarından ve “özgürlüklerin güvenlik duygusuna feda edilmesinden” duyulan endişeleri sıralar. Sennet'in bakışıyla yetke sahiplerinin sevgiyi ve güveni ne derece hak ettiği genellikle tartışmalıdır. Sennet çalışmasında yetke sahiplerinin etki altında tutmak istedikleri bireylere karşı oluşturdukları imajlarının gerçekliğini ve körü körüne itaatın birey açısından psikolojik anlamda yıkıcı olabilecek yanlarını tek bir cümlede özetlemektedir: “Zeki bir insan yetkenin kendisini hem güçlü hem şefkatli göstermesine aldanmadığı takdirde aklı başında kalabilir” (Sennet, 2017).

Bertrand Russel (1990) ise, yetke kavramını ele alırken bireydeki iktidar güdüsünü merkeze yerleştirmektedir. Russel'a göre iktidarı ele geçirme dürtüsünün ortaya çıktığı iki biçim, iki farklı insan tipini de ortaya koyar: Liderlerde iktidar güdüsü *açık* olarak ortaya çıkar. Liderler doğrudan utkularını ortaya koyar ve insanları “peşlerine takarlar”. Aynı güdü, Russel'a göre lideri takip eden kalabalıklarda ise *kapalı* biçimde ortaya çıkmaktadır. Takipçiler, liderin utkularını kendi utkularıymış gibi algılar ve liderleri yoluyla iktidarı ele geçirdikleri duygusunu edinirler. Russel'ın ifadesiyle “Birçok

insan, bağılı buldukları grubu utkuya ulaştıracak yeteneği kendisinde göremez ve bundan ötürü, üstünlüğün elde edilmesi için gerekli cesarete, basirete sahip görünen bireyler arar” (Russel, 1990).

Düşünür Bertrand Russel ve sosyal bilimci Richard Sennet üzerinden daha genel hatlarıyla ele almaya çalıştığımız yetke kavramı ve kişi üzerinde lider ya da takipçi olarak gözlenen iktidar güdüsü kavramları, sosyal psikoloji içerisinde Bob Altemeyer’in (1994, 2006) çalışmalarında da önemli bir yer tutmaktadır. Altemeyer (2006) öncelikle “yetkeci takipçi” bireyi ele almıştır (ing. *authoritarian follower*).

Yetkeciliğin yalın ansiklopedik tanımı “Otoriteye kör bir itaat hali, düşünce ve davranışta bireysel özgürlüğün tersi” olarak verilmektedir (Britannica, 2021). Bu temel tanım, oldukça kapsayıcı gözükmektedir. Yetkeci olduklarını düşünebileceğimiz kişiler, “düşünce ve davranışta bireysel özgürlüğün tersini” sergiliyor olmaları sonucu eleştirel bakıştan çok önyargıyla hareket eder gibidirler (Kayaoğlu, 2011). Fikir ve değerlendirmeleri özgünlük taşımaktan uzaktır; bir tartışma içerisinde kendi ait oldukları (iç) grubun öncelik ve kabullerini kayırırken tüm diğer (dış) grupları reddederek düşmanca davranmaya eğilimlidirler. İlişkilerinde kendilerinin altında olduğunu varsaydıklarına karşı hoşgörüsüzken, kendi üstlerinde olduklarını varsaydıklarına itaat etmeye eğilimlidirler. Toplumda böyle kişileri gözlemlediğimiz düşünürüz, ama kimse kendisinin de bu tür özellikler gösteriyor olabileceğini düşünmek istemez (Augostinos, Walker ve Donaghue, 2006’ dan aktaran Kayaoğlu, 2011).

Otoriteye körü körüne bağılılıkla ilişkilendirilebilecek yetkeci-takipçi davranış ve kişilik özellikleri sosyal bilimlerin önemli bir konusudur. En belirgin ve büyük ölçeklisi belki de İkinci Dünya Savaşı felaketi olmakla birlikte, yakın tarihten otoriteye körü körüne bağılı kalabalıkların desteği sonucu ortaya çıkan birçok yıkım ve felaket öyküsü derlenebileceği gibi yakın tarihli araştırmalarla da farklı toplumlarda yetkeci düşünce biçiminin varlığı ve özellikleri gösterilebilmektedir. Bu bağlamda Bob Altemeyer’in (2006) soğuk savaşın sonunda Rus bilim insanları ile birlikte yapmış olduğu araştırma ilginçtir. Çalışmada, Rus ve Amerikalı öğrencilerin otoriteriyenlik dereceleri ve soğuk savaş boyunca hangi tarafın daha kötü niyetli ve saldırgan tavır gösterdiğine inanma

eğilimleri karşılıklı değerlendirilmiştir. Yetkeci eğilimli Rus ve Amerikalı öğrenciler karşılıklı olarak soğuk savaşı diğer tarafın başlatmış olduğuna ve bir çatışma halinde nükleer silahları ilk kullanacak olanın da karşı taraf olacağına daha fazla inanmaktadır. Araştırma, her iki tarafta da bireylerin yetkeci eğilimleri arttıkça, soğuk savaşla ilgili kendi hükümetlerinin propagandasına daha fazla inanır hale geldiklerini göstermesi açısından ilginçtir. Rus ya da Amerikalı, bireylerin yetkeci eğilimleri düştükçe, olaylarla ilgili daha yansız ve serinkanlı değerlendirmeler öne çıkmaktadır. İsraili bilim insanı Gidi Rubinstein'ın İsrail'de Ortadoğu'daki çatışmalar konusunda Yahudi ve Müslüman kökenli kişiler arasında yaptığı benzer bir araştırmada bireylerin yetkecilik eğilimleri arttıkça karşılıklı düşmanlık duyguları ve düşmanlık propagandasını kabule yatkınlıklarının artmakta olduğu gösterilmiştir (Rubinstein, 1996).

Bu açıdan demokratik bir toplum yapısını desteklemeyen, gerek düşünce gerekse davranışları yoluyla bulunduğu ortamda adil ve özgürlükçü karar mekanizmaları yerine otoriter yapıları desteklemeye meyilli bireylerin düşünce yapılarının ve kişilik özelliklerinin incelenmesinin sosyal bilimler için dün olduğu gibi bugün de önemli bir konu olarak ortaya çıktığını söylemek yerinde olacaktır. Yetkecilikle ilgili tartışmalarda tarihsel perspektifle her ne kadar İkinci Dünya Savaşı merkeze alınsa da, konunun yirminci yüzyılın ikinci yarısında kapanmış olduğunu söylemek ne yazık ki mümkün gözükmemektedir. Bob Altemeyer'in (2006) ifadesiyle "İkinci Dünya Savaşı sona ermiştir; yüzeysel bir bakışla yetkeci komünist ve faşist ideolojilerin soğuk ya da sıcak savaşlar sonucu ortadan kaldırıldığı söylenebilir, ama yetkeciliğin kendisi yok olmuş değildir."

2.1.1. Yetkeciliğe Psikanalitik Yaklaşım Üzerinden Bakış

Otoriteyi körü körüne desteklemeye hazır bireyin düşünce yapısı konusunda ilk sistemli çalışmalar Frankfurt Okulu'na dahil olan Theodor Adorno ve arkadaşlarına mal edilmekle birlikte günümüzde "Otoriter Kişilik" kavramı gelişimi içerisinde Sanford, Milgram, Asch ve Muzaffer Şerif'in üzerinde çalıştığı grup normlarının oluşumu ve uyma davranışı ile ilişkili olarak da değerlendirilmektedir (Batmaz, 2006). Şerif'in Haydutlar Mağarası Deneyi (Şerif ve ark. 1954/1961), Milgram Deneyi (Milgram 1974) ve Asch'in

otoritenin kabulü ile ilgili grup dinamiklerini incelediği deneyleri takipçi konumundaki otoriteren bireyin davranışının anlaşılması konusunda önem taşımaktadır.

Nazi iktidarının Almanya’da yükselişiyle birlikte Almanya’yı terk ederek Amerika’ya yerleşmek zorunda kalan Theodor Adorno, burada araştırmalarına antisemit işçilerle çalışarak ve ardından Amerikan toplumunda gözlediği azınlıklarla ilgili önyargıları inceleyerek devam etmiştir (Batmaz, 2006). Adorno ve arkadaşları psikanalitik yaklaşımı benimsemiş ve otoriteren kişiliğin kökenlerini tutarlı ve yapıcı olmayan, acımasız çocukluk deneyimleriyle ilişkilendirmişlerdir. Bu yaklaşıma göre yetkeci bireyler çocukluklarında ebeveynlerini bir taraftan aşırı idealleştirmek yönünde şartlanırken diğer taraftan ise onları olumsuz ve cezalandırıcı olarak kabul etmelerini sağlayacak tatsız, acı verici deneyimler yaşamışlardır (Adorno, 2016).

Acımasızlıkla birlikte kendisine karşı aşırı bir saygıyı her koşulda şart koşan ebeveynlik yaklaşımının sonucunda çocukta ortaya çıkan ikili ve çelişik bir dünya algısıdır. Çocuk, otoriteye koşulsuz itaat etmeye koşullanırken kendi istek ve ihtiyaçlarını dile getirme becerilerini edinmekte zorluk yaşar. Ortaya çıkan bir öfke birikimidir, ama öfke asla ebeveyne (ve sonrasında diğer otorite figürlerine) yöneltilemez. Otoriteren birey, otorite altında ezilirken biriken ve ifade edilemeyen öfke duygusunun yarattığı içsel gerilimle baş edebilmek için öfkesini daha uygun ve tehlikesiz bulduğu hedeflere yönelterek bilinçsizce bir savunma mekanizması oluşturmak ister. Öfkesinin hedefi artık kendisinden aşağı ve zayıf gördüğü bireylerdir. Böylece bir yanda korktuğu otoriteye itaat ederek kendisini güvende hissetmeye devam edebilir ve otoriteden kaynaklanan tüm içsel gerilimini yine otoritenin talepleriyle uyumlu biçimde ötekileştirilerek değersizleştirilen bireylere yansıtır (Kayaoğlu, 2011).

Çocuk yetiştirmedeki katı, korku yaratma ve itaate dayalı tutumların sonucu, çocukta ebeveynin aşırı derece idealleştirilerek yüceltilmesi Melanie Klein’in da ele aldığı bir olgudur. Klein, bu konudaki çözümlemesinde idealleştirmeyi zulmedilme kaygısının bir uzantısı olarak değerlendirmektedir. Klein’a göre tartışılmaz birer otorite figürü olarak kabul edilmek zorunda kalınan anne ve babanın yarattığı kaygıya karşı, çocuk doğrudan anne ve babasını yücelterek bir tutarlılık yaratmakta ve bu yolla kaygıya

karşı bir savunma mekanizması oluşturmaktadır. Bu şüphesiz bir desen oluşturarak bireyin yetişkin yaşamında da yetke figürlerin yüceltilmesini kolaylaştıracak bir desenin oluşması anlamına gelmektedir (Klein, 2020).

Yetişkin yetkeci bireyin düşünce dünyasıyla ilgili ilk çalışmaların 1936 yılında Stagner tarafından Almanca ve İtalyanca gazetelerde yayınlanan “faşist” makalelerin metin analizleriyle başladığı aktarılmaktadır. Taranan metinlerde ağırlıklı olarak yer alan yedi değişik konu saptanmıştır: *Milliyetçilik, emperyalizm, militarizm, ırk ayrımı, tutuculuk, orta sınıf bilinci, iyi diktatör ve devlet*. Vurgulanan başlıklar, analiz edilen metinlerde tek yönlü ve ideolojive bağlı olarak çarpıtılarak, abartılı ve kışkırtıcı bir dil içerisinde gerçek dışı gönderme ve örneklerle birlikte ele alınmaktadır (Adorno, 2016). Temel konu başlıkları üzerinden empoze edilen değerler, Sennet’in “Paternalizm: Sahte sevgiye dayalı otorite” kavramlaştırmasıyla paralel değerlendirilebilir. Yüceltilen bir lider figürü öne sürülmekte, “bir zamanlar oluşturmuştuk, birbirimize aittik” alt metnine dayalı bir tarih yazımı ile desteklenen ve ırk – din – etnik aidiyet vb. ile ilişkilendirilerek ifade edilen bağlayıcı bir dizi değer öne sürülmektedir. Son olarak birey için seçkinlik yarattığı varsayılan bir aidiyet duygusu ve bu aidiyet sonucu gerçekleşecek bir dizi vaat ortaya konmakta, birey kendi adına düşünme ve karar verme becerilerinden uzak tutulmaktadır (Sennet, 2017).

1938 yılında tamamen farklı, sözde bilimsel bir perspektifle Alman psikolog E.R. Jentsch ise, Nazi idealleriyle uyumlu olduğunu düşündüğü “J-insan tipi”nin özelliklerini listelemiştir. Bu özellikler Jentsch tarafından *mutlak algı gücü, kararlılık, sebat, sertlik ve erkeklik* olarak tanımlanıyor ve yüceltiliyordu. Aynı özellikler dizisi 1946 yılında yazar ve düşünür J. P. Sartre tarafından tamamen farklı bir bakışla ele alınarak “anti-semitik tipe” mal edilmiş ve olumsuz olarak değerlendirilmiştir (Kağıtçıbaşı ve Jay’dan aktaran: Batmaz, 2006).

Daha demokratik olarak değerlendirilebilecek toplumları ele alındığında Sennet (2017) yukarıda betimlenen belirgin bir lider figürü etrafında şekillenmiş yetkeci yapıların içerdiği paternalizmin yerine modern toplumda özerkliğin öne çıktığını vurgular. Sennet’e göre bir sonraki aşama “sahte sevgiye” sığınan bireyden ziyade kendi

becerilerine güvenen (örneğin eğitim alıp meslek sahibi olan) “özerkleşmiş” bireylerin toplumdur. Adorno ve Horkheimer (2010), yine Sennet gibi böylesi bir toplumun bireylerini yetkecilikten uzak olarak değerlendirmezler. Adorno ve Horkheimer bu bağlamda kültür endüstrisi kavramını öne çıkararak bireyin daha özgür olarak değerlendirilecek toplumlarda da özgün, eleştirel bakış açılarından uzak tutulduğunun altını çizer. Adorno ve Horkheimer’e göre örneğin çok çeşitli toplumsal konunun değerlendirilmesiyle ilgili olarak bireyler Hollywood sineması aracılığıyla özgün bakış açılarından çok basmakalıp içerikler yoluyla rutin tepkilere yönlendirilir, kültür endüstrisinin sunduğu “bilindik olanın” sayısız tekrarıyla “daha başından özgürleşmek konusunda aldatılmış” olurlar. (Adorno ve Horkheimer, 2010).

2.1.2. Psikanalitik Bakışla Yetkeci Bireyin Özellikleri

Yukarıda esas olarak sosyolojik bakışla, ikinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası Batıda yetkenin toplumun iyiliğine hizmet ettiği şüpheli olabilecek durumlarda da yetkeye karşı eleştirel bir bakış geliştiremez gözükken bireylerin benimsedikleri dilin incelenmesi ve özelliklerinin tanımlanışına değindik. Bu dil içinde öne çıkan öğelerin tanımlanarak ayrıştırılması büyük önem taşıyordu. Örneğin propaganda metinlerinde yoğun tekrar bulunduğu tespit edilen milliyetçilik, emperyalizm, militarizm, ırk ayrımı, tutuculuk, orta sınıf bilinci, iyi diktatör ve devlet kavramlarının yetkeci bireyin hangi inanışlarına hitap ettiği gibi sorulardan yola çıkarak Adorno ve arkadaşları yetkeci bireyin düşünce dünyasını araştırmaya girişmişlerdir. Adorno ve arkadaşları gerek Almanya gerekse ABD’de karşılıklı görüşme ve gözlemlerle metin taramalarını da içeren çalışmalarının sonucunda yetkeci bireyin düşünce dünyasını/biçimlerini ekle veren dokuz temel boyut belirlemişlerdir (Batmaz, 2009; Kayaoğlu 2011).

Bu boyutlar aşağıdaki gibi listelenebilir (Kayaoğlu, 2011; Adorno, 1950):

- 1- *Gelenekçilik (Conventionalism)*: Geleneklere ve orta sınıf değerlerine bağınazca bir bağlılık, bu değerleri değişmez ve tartışılmaz olarak kabullenme

eğilimi. Geleneklerin veya orta sınıf değerlerinin aslında zaman içerisinde kaçınılmaz biçimde değişiyor olduklarını kabullenememe, geleneklerin doğruluğu ya da geçerliliği üzerine açılacak bir tartışmaya başından reddetme ve bu alanda ortaya konabilecek eleştirileri saygısızlık, hatta hainlik ya da doğrudan bir saldırı gibi algılama (Kayaoğlu, 2011; Adorno, 1950).

Bireydeki gelenekçiliğin eleştirisi geleneklerin sabit ve değişmez olduğu algısının gerçekçi olmadığı, gelenekçilerin savunmakta olduklarının özünde kendi yaşamları içinde karşılaştıkları bir davranış biçiminin değişmez, köklü ve mutlak olarak kabulü ile ilişkili olduğudur. Örneğin Hobsbawm (1983) geleneklerin çoğu kez sanılandan daha yeni ve yakın zamanda icat edilmiş olduğunu öne sürer. Özbudun'un (2003) ifadesiyle yeni kurum ve davranışlar, icat edilmiş geleneklere yaslanarak meşrulaştırılabilmektedir.

2- *Otoriteryen Boyun Eğme (Authoritarian submission)*: Ait olunan grubun otoritelerine ve ahlaki değerlerine ve temelinde bu değerlerin yattığı var sayılan karar ve uygulamalara yönelik sorgulayıcı olamayan ve boyun eğici tutum, bu alanlarda eleştirel düşüncelerden kaçınma. İtaat ve liderin takipçiliğinin yüceltilmesi, benzer tavır göstermeyenleri ahlak dışı, hain vb. olarak değerlendirme eğilimi (Kayaoğlu, 2011; Adorno, 1950).

Adler, burada tanımlandığı şekliyle itaati, “zorunlu itaat” olarak değerlendirir. Gerçek itaatin akla ve uzlaşıya dayalı olması beklenir ve şartlardan bağımsız olarak korunabileceği düşünülür. Zorunlu itaat ise Adler'e göre, otoritenin erkini yitirmesiyle hızlı biçimde kaybolur (Adler, 2019).

3- *Otoriteryen Saldırganlık (Authoritarian aggression)*: Kabul edilen otorite veya geleneksel değerlerle uyumlu olmadıkları düşünülenlere karşı düşmanca ve aşırı tepkiler, doğrudan saldırganlık veya saldırganlığın kabul ve teşviki; bu türden kişi ve kurumları cezalandırma arzusu. Bireyde, yetke kurum ve kişileriyle

çatıştığı varsayılan kişilere karşı, yetkenin onay ve desteğini arkasında hissettiği sürece yükselen saldırganlık eğilimleri (Kayaoğlu, 2011; Adorno, 1950).

Yetkecilik başlığı altında ele alındığında, sonuçlarının yıkıcılığı açısından kitlesel saldırganlık büyük bir önem kazanmaktadır. Bireyde örtülü duran saldırganlığın kitle dinamikleri içerisinde ortaya çıkışı, 19. Yüzyıl sonunda Le Bon ile başlayarak sosyal psikolojinin önemli tartışma konularından birine dönüşmüştür. Le Bon, kitle davranışının ürkütücü bir kontrolsüzlüğe açık olduğunu vurgulayarak bireyselliğin kaybolduğu “anonimleşme”, taşkın davranışların kişiler arası yayıldığı “bulaşma” ve kalabalığın ilkel biçimde dış etkenlere açık hale gelişi ile ilgili olarak “etkilere (telkinlere) açık olma” mekanizmalarının altını çizer (Le Bon, 2018).

4- *Öznelci Bakış Karşıtlığı (Anti-intraseption)*: Öznel, yaratıcı, esnek düşünmeye karşı olma. Bireyin biricikliği düşüncesine uzaklık. İç dünyayı hor görme, sanat ve soyut düşünceyi değersizleştirme eğilimleri. Tektip ve mevcut yetkenin onayladığı ile uyumlu olduğu varsayılanı tartışılmaz doğru olarak kabul etme eğilimi. Yetkenin onayladıklarının dışında kaldığı varsayılanı değersiz sayıp hor görme (Kayaoğlu, 2011; Adorno, 1950).

Russel (1990), iktidarı her koşulda ayakta tutmaya yönelik propagandanın çoğu kez akıldan çok arzuya ve kanıttan çok tekrara dayanmak zorunluluğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda öznelci bakış, rasyonel olmayan propaganda içeriğine yönelik temel bir tehdit olarak değerlendirilebilecektir.

5- *Boş inançlı ve kalıp yargıcı olma (Superstition and stereotypy)*: Dünyanın kader ya da mistik inanışlarla açıklanabileceği inancına sahip olma hali ile birlikte katı ve kalıplaşmış kategorilerle düşünme eğilimi. Akıldışı, bilimsel olmayan, kestirme, siyah-beyaz açıklamaları kabullenebilme. Örneğin dünyanın işleyişini çok basit ve indirgemeci şemalarla açıklama, bu şemalara bağlı olarak kestirme

ve katı çözüm önerilerini kabullenmeye yatkınlık. İlk elde daha karmaşık ve detaylı görünen objektif ve bilimsel değerlendirmeleri dikkate almama (Kayaoğlu, 2011; Adorno, 1950).

Kişinin üstesinden gelmekte zorlandığı durumlarda batıl inanışlar yoluyla kendilerini rahatlatma ya da daha güçlü hissetme çabaları ve kaderciliğe sığınma, psikolojide yer alan savunma mekanizmalarını düşündürmektedir. Kendisini güç bir durumda hisseden birey, özellikle kaderciliğe sığınarak kendi sorumluluklarından sıyrılmakta ve zorlandığı durumla ilgili tüm sorumluluğu doğa ötesi güç ve varlıklara havale ederek kendisini rahatlatmaktadır (Kuşat, 2000). Savunma mekanizmalarının gerçek bir çözüm üretmeyen ve egonun rahatlatılmasına yarayan bilinçdışı süreçler olduğu (Plotnik, 2009) dikkate alındığında, yetkeci bireyin toplumsal olayları değerlendirme ve çözüm üretme becerilerinin başından kısıtlanmış olacağı değerlendirilmesi ortaya çıkmaktadır.

6- *Güç ve sertlik (Power and toughness)*: Baskı-boyun eğme; güçlü-zayıf, lider-takipçi boyutlarıyla düşünme eğilimi. Güce ve güç sembollerine özdeşleşme de içeren bir hayranlık besleme, kaba kuvveti ve sert cezalandırmayı onaylama. Gücü, kesin, kestirme ve doğru bir çözüm aracı olarak görme eğilimi. Zayıf olduğu düşünüleni hor görmeyle birlikte gücün kendisini adeta ahlaki bir teyit unsuru gibi görme (Kayaoğlu, 2011; Adorno, 1950).

Güç ve sertlik zorbalıkla kolaylıkla ilişkilendirilebilecek kavramlar olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan bu iki kavramın kültür içinde, özellikle genç yaşta bireylerin karşısına hangi çerçeve ve bağlamlar içerisinde çıkacağı önemli gözükmektedir. Sinema filmlerinden bilgisayar oyunlarına, güç ve sertliğin yüksek önem ve değer atfedilerek öne çıkarıldığı yaygın olarak gözlenmektedir. Bu bağlamda, yine Frankfurt Okulu ve Adorno'ya dönersek, Freudçu bir bakışla yetkeci kişiliğin ortaya koyduğu şiddet eğiliminin , doğrudan yetke ile bireyin ilişkisindeki bastırılmışlığın bir sonucu olduğu düşüncesi ve örneğin İkinci Dünya Savaşında ortaya konan şiddetin kabulü ile ilişkili olarak, kültürün ele alınışıyla

orta sınıfların savaştan çok, savaştan önce ne yaptıkları, ne tür kültür ürünleriyle beslendikleri gibi soru ve değerlendirmeler öne çıkmaktadır (Boucher, 2016).

7- *Yıkıcılık ve İnsana İnançsızlık (Destructiveness and Cynicism)*: Genelleşmiş bir düşmanlık, hor görme ve suçlama; insani değerlere karşı inançsızlık. Değerlendirme ve beklentilerde insanların kötü özelliklerini öne çıkarma, kötücül düşünme ve iftira eğilimleri. Bireyin, herhangi bir dış etken olmaksızın kendiliğinden doğru ve iyi davranış gösterebileceği düşüncesinden uzaklaşma (Kayaoğlu, 2011; Adorno, 1950).

Adorno ve arkadaşlarının F-ölçeğini (F-Scale) hazırlarken bu boyutla ilgili olarak seçtikleri ve katılımcılarının onayına sundukları cümle bu bakış açısı için çok açık bir örnek oluşturmaktadır: “İnsanın doğası gereği her zaman savaş ve çatışma olacaktır.” (Adorno ve arkadaşları, 1950) Bu türden bir inanç, açıktır ki insanın kendi başına “iyi” olması ihtimalini hesaba katmamakla birlikte yetkeye atfedilecek önemi de artırmaktadır.

8- *Yansıtıcılık (Projectivity)*: Bilinçdışı çatışmaları ve zayıflıkları başkalarına atfetme. İçsel çelişkileri dışarı yansıtma eğilimiyle birlikte dünyada olup bitenlerin vahşi ve tehlikeli olduğu inancı. Bunun yanısıra kendisini veya ait olduğunu düşündüğü iç grubu ayrı tutma (Kayaoğlu, 2011; Adorno, 1950).

Yansıtma, yukarıda Adorno ve arkadaşlarının çalışmasından yola çıkarak oluşturulmuş açıklamanın yanısıra, daha genel anlamda psikoloji yazınında yer almaktadır. Yansıtma, bilinçdışı düzeyde çalışan ve çelişki ya da kaygı hallerinde egonun kendi kendini kandırarak yükünü hafifletmek amacıyla ürettiği doğru olmayan açıklamalar da içerebilen “savunma mekanizmalarından” biridir. Yukarıda yer alan açıklamayla uyumlu olarak, genel bir savunma mekanizması olarak ele alındığında yansıtma, kişinin kendi kabul edilemez bulduğu duygu, özellik veya düşüncelerini gerçeklerle uyumsuz olarak ve bilinçdışı bir süreç sonucu başka kişi veya nesnelere yüklenmesi biçiminde tanımlanmaktadır (Plotnik, 2007).

9- *Cinsellik (Sexuality)*: Cinsellikle ilgili faaliyetlere abartılı bir ilgili. Cinsiyetçilik, cinselliği bir aşağılama aracı olarak görebilme, yerine göre cinselliğe yönelik abartılı ilgiyle birlikte kaba şaka ve ifadelerle yatkınlık. Bu tavırla birlikte cinsel ahlak kurallarını çiğnediğini düşünülen kişilere karşı cezalandırıcı tutumları onaylama (Kayaoğlu, 2011; Adorno, 1950).

Daha güncel çalışmalar yetkeci bireyin cinselliğe bakışından ziyade kişilik özelliklerini detaylandırmaya odaklanmış gözükse de, yetkeci bireyin toplumsal cinsiyet kavramı ile ilişkisini ele alan pek çok araştırma da yapılmıştır: Toplumsal cinsiyet rollerinin katı olarak ele alınması ve iki cinsiyet arasındaki benzerliklerden çok farklara odaklanma eğilimi (Kelly, 1955/1963), cinsiyetler arası eşitliği kabul etmeme eğilimi (Glick ve Fiske, 1996), cinsiyetler arası eşitliği savunmayı önemsiz bulma (Duncan, Peterson, and Winter (1997) gibi alanlarda yetkeciliğin yordayıcı rolünü gösteren araştırmalar gibi (Peterson, B. ve Zurbriggen, E. 2010).

Adorno, yukarıda sayılan eğilimlerin kişide sağlıklı ve yapıcı düşünme becerileriyle çelişeceğinden hareketle, ABD’de antisemit eğilimlerle ilgili olarak yetkeci bireylerle çalışırken, görüşmeleri sırasında karşılaştığı kimi düşünme hatalarını da tespit etmeyi hedeflemiştir. Bunlardan tipik bir örnek 26 yaşındaki bir kadının Yahudi soykırımı konusunda söyledikleridir: “Almanların Yahudilere yaptıkları nedeniyle özel bir üzüntü duymuyorum. Yahudiler de bana aynı şeyleri yapabilirlerdi.” (Adorno, 2016)

Bu ve benzeri cümleleri değerlendirirken Adorno (2016) sıklıkla “çarpıtma”, “kabuk bağlamış klişe”, “büyüsel düşünme” gibi ifadeler kullanmış ve yetkeci zihnin temel hatalarını tespit etmenin, yetkeci zihnin işleyişini anlamadaki önemini vurgulamıştır.

2.1.3. İlk Yetkecilik Ölçekleri

Çalışmaları sırasında Adorno ve arkadaşları bireydeki yetkecilik ve yetkecilik ile ilişkili olarak değerlendirilebilecek kimi eğilimleri değerlendirebilecek skalalar (ölçekler)

geliştirmeyi de hedeflemişlerdir (Kayaoğlu, 2011). Adorno ve arkadaşlarının öncü sayılacak çalışmaları içerisinde kullanılacak ampirik veriler, doğrudan yapılan mülakatlarla elde ediliyordu. Toplumsal azınlıklara yönelik önyargıları ölçmek için iki ölçek geliştirdiler: “A-S Skalası” (*Anti-Semit Scale*) Yahudi düşmanlığını ölçmek için kullanılıyordu. “E-S Skalası” (*Ethnocentrism Scale*) ise bireyin etnik merkezilik eğilimlerini ölçmeyi hedefliyordu (Batmaz, 2006). “F-Scale” (*Fascism Scale*) olarak adlandırılan ölçeğin ise iki temel hedefi vardı: bireydeki önyargı ve anti demokratik eğilimleri kişilik seviyesinde ölçebilmek (Cohn, 1952).

Günümüzde yetkeciliğin ölçülmesi konusunda öncü olarak değerlendiren F-Scale’in kökleri, belirtmiş olduğumuz gibi esas olarak 1930’lu yıllarda İtalyan ve Alman gazetelerinde yayımlanan propaganda yazılarının övdüğü insan tipinin özelliklerinin listelenmesi çabasına dayandırılmakta ve boyutların tespitinde bu çalışmalardan da yararlanılmış olduğu bildirilmektedir (Kayaoğlu, 2011). Adorno ve arkadaşlarının hazırlamış olduğu F -Scale’den beş madde örnek olarak aşağıda sunulmuştur:

- İtaat ve saygı, çocukların öğrenmesi gereken en önemli erdemlerdir.
- Bu ülkenin yasalardan ve siyasi programlardan daha çok ihtiyaç duyduğu şey, halkın güvenebileceği cesur, yorulmaz, özverili liderlerdir.
- Bir şekilde ahlaksız, çarpık düşünceli ve yarım akıllı insanlarda kurtulabilseydik, sosyal sorunlarımızın çoğu çözüldü.
- Gerçek Amerikan yaşam tarzı o kadar hızlı yok oluyor ki, onu korumak için güç gerekli olabilir.
- İnsanlar iki farklı sınıfa ayrılabilir: zayıflar ve güçlüler.

(Adorno ve arkadaşları, 1950)

Adorno ve bağlı bulunduğu Frankfurt okulunun psikanalitik öğelere bağlı olarak geliştirdiği F-Scale, sonraki yıllarda eleştirilere de hedef olmuştur. Başlıca eleştiriler

arasında gözleme dayalı olmakla birlikte bilimsel çalışmalarla desteklenmemesi, sağ kanat yetkeciliği ölçme odaklı olmakla birlikte sol kanadı ölçmemesi ve temelinin doğrudan gözlenemeyen erken çocukluk deneylerine dayanması gibi değerlendirmeler yer almaktadır. Ayrıca ölçek indirekt ölçüm yapma becerisine sahip olmama, dolayısıyla iyi eğitilmiş ve zeki bireyler tarafından ‘içeriğinin çözülerek manipüle edilebilir, aldatılabilir’ olmasıyla da eleştirilmiştir (Cohn, 1952).

2.2. Yetkeciliğe Sosyal Öğrenme Teorisi Üzerinden Bakış

Adorno’dan bir kuşak sonrası olarak değerlendirebileceğimiz araştırmacıların içinde yer alan Bob Altemeyer oldukça açık, neredeyse sohbeti andırır bir yetkecilik tanımından yola çıkmaktadır: “Yetkecilik, otoriter liderler ve otoriter takipçilerinin aralarında pişirdikleri bir şeydir. Takipçiler liderlerine fazlasıyla teslim olduklarında ortaya çıkar; takipçiler liderlerine aşırı derecede güvenirlere, ne kadar anti-demokratik, zorba ya da kaba kuvvete dayalı olursa olsun, liderlerinin yapmak istediği her şeyi kabullenmeye hazırdırlar” (Altemeyer, 2006).

Altemeyer, Adorno’nun ölçek çalışmasını ele alırken eleştirilen psikanalitik yaklaşımdan uzaklaşarak tanımlayıcı boyut sayısını azaltmış ve Adorno tarafından hazırlanan ölçeği daha yalın ve nesnel bir psikometrik araca dönüştürmeyi hedeflemiştir (Güldü, 2011). Altemeyer (2006), psikanalitik yaklaşımı bilimsel bulmamaktadır. Bu konuda getirdiği temel eleştiri, psikanalitik söylemin her durumda dönüştürülerek araştırmacının tezini kanıtlar hale getirilebileceği yönündedir. Örneğin Adorno ve arkadaşlarının modeliyle uyumlu olarak babası ile çelişik duygular yaşadığı ve babasını bir yandan ideal olarak görürken diğer yandan cezalandırıcı yanından dolayı babasına karşı öfke beslediği savlanan birey, Altemeyer’e göre araştırmacı ya da terapistine babası ile ilgili ne söyleser söylesin, psikanalitik söylem ifadesini kanıt olarak kabul edebilecektir. Babasından nefret ettiğini söyleser doğrudan çelişisini ifade etmiş olacaktır; kafa karışıklığı gösterip belirsiz bir cevap verirse çelişkili duyguların üzerinde yarattığı baskı sonucu kendisini ifade edemediği ortaya çıkacak; babasını sevdiğini söylediğinde ise içsel çelişisiyle baş edemediği için savunma mekanizmalarına

başvuruyor olacaktır (Altemeyer, 2006, 1996). Psikanalitik bakıştan uzak durmayı tercih eden Altemeyer(2006) yaklaşımını *sosyal öğrenme teorisine* dayandırmaktadır.

Albert Bandura tarafından savunulan ve *sosyal bilişsel öğrenme* olarak da adlandırılan sosyal öğrenme teorisi, gözleyerek öğrenmeyi merkezine alır. Bu yaklaşıma göre birey davranışları dikkat, hafıza, yeniden ortaya koyam ve güdülenme yoluyla öğrenir (Akbaba, 2019). Bandura bu bağlamda örneğin çocukların örümcek korkusu yaşayan birini izleyerek örümceklerden nefret etmeyi öğrenebildiğini söyler. Bandura'nın yaklaşımı, karşılıklı görüşme ve yorumu merkeze yerleştiren psikanalitik yaklaşımdan farklı olarak deneye dayalıdır. Bandura, örneğin, *Bobo bebek deneyi* olarak anılan çalışmasında çocukların saldırgan davranış gösteren yetişkin bireyleri izleyerek taklit yoluyla saldırgan davranışları öğrenerek tekrarlayabildiklerini göstermiştir (Plotnik, 2007).

Bob Altemeyer'in Adorno'nun dokuz boyutlu modelini yalınlaştırarak esas aldığı yaklaşımında yer alan üç yetkecilik boyutu *yetkeci itaatkârlık*, *yetkeci saldırganlık* ve *gelenekçilik* (Altemeyer, 2006).

Bu üç boyut aşağıda özetlenmiştir:

1- Yetkeci itaatkârlık: Açıktır ki herhangi bir organizasyonun çalışması için belirli bir ölçüde eşgüdüm ve dolayısıyla itaat zaruridir (Milgram, 2015). Bu perspektifle bakıldığında yetkeci bireyin itaati, herhangi bir ahlaki tutarlılık ya da anlam aramadan ortaya konan bir itaat olarak ayrışır demek yerinde olacaktır. Otoriteryen birey, doğrudan kendi üstü olarak gördüklerine itaati bir erdem olarak görmeye ve bu yolda eleştirel düşünceden uzak durmaya eğilimli olarak tanımlanabilir.

Sağ kanat yetkeci birey, otoritenin temsilcisi olarak kabul ettiği birey ve kurumlara karşı abartılı bir saygı ve güven duyar. Yeterli bilgi sahibi olmadığı alanlarda resmi görevlilerin ve kurumların görüşlerini kabullenmeye hazırdır, bu alanda ortaya konacak eleştirel ifade ve tavırlar ona göre yıkıcı ve zarar vericidir.

Onun bakışına göre yetkenin eleştirilmesi sorun yaratıcı ve zararlıdır, bölücülük anlamına gelir (Güldü, 2011).

Bu yaklaşımın doğal sonucu olarak yetkeci birey devlete bağlı olduğunu söyleyecektir, ama bu onun her koşulda kanunlara bağlı olduğu anlamına gelmez (Altemeyer, 2006). Örneğin hırsızlığın bir suç olarak kabulünde yasalarla hem fikirdir, ama konu bir hırsızın karakolda kötü muamele görmesine gelince -ki bu da yasalarca tanımlanmış bir suçtur- herhangi bir rahatsızlık duymaz. Onun bağlılığı kural ve ilkelerden çok, otorite figürlerinin kendisinedir ve bu bağlılığın kendisi için iyi ve yararlı olduğunu varsayar.

2- *Yetkeci Saldırganlık*: Yetkeci bireyin saldırganlığı her şeyden çok otoritenin ortaya koyduğu saldırganlığın örtük ya da açık desteğinde gözlenebilir Adorno, 2009). Birey olarak saldırganlığın ortaya konması için ancak otoritenin doğrudan kışkırtma, onay ve desteğinin ortaya konması gerekir. Burada tipik tarihsel örnek Nazi Almanya'sında yaşananlardır. Yetkeci saldırganlıkla belirginleşen orantısız derecede ağır cezaların suçu önlemede geçerli bir çözüm olacağı inancı, diğer ülkelere karşı saldırgan politikaların desteklenmesi gibi eğilimlerde de gözlenebilir (Altemeyer, 2006).

3- *Gelenekçilik*: Gelenekler elbette toplum yaşamı için anlamlıdır ve elbette toplumla birlikte değişimleri kaçınılmazdır. Bununla birlikte bir çok geleneğin, sanıldığından çok daha yeni, hatta icat edilmiş olduğunu söylemek mümkündür (Hobsbawm, 1983). Yetkeci birey, değişimin bizzat içinde yaşamakla birlikte, herhangi bir toplumsal davranışın, kendisinin benimsediği şekliyle mutlak olduğu ve değişmediğine/değişmeyeceğine inanmış gözükmektedir ve bu konuda eleştiriye açık değildir. Gelenekler konusundaki eleştiri veya alternatif düşünceleri bozgunculuk olarak görmeye eğilimlidir (Altemeyer, 1996, 2006).

2.2.1. Sosyal Öğrenmeci Bakışla Yetkeci Bireyin Düşünme Yapısı

Tıpkı Adorno gibi Altemeyer de (2006) yetkeci bireyin düşünme biçimlerini incelerken desenler aramıştır. Altemeyer bu konuda doğrudan “hatalı düşünme” (*İng. impaired thinking*) ifadesini kullanarak şu özellikleri listelemektedir: *mantık dışı düşünme, kompartmanlara ayrılmış zihin yapısı, çifte standartlar, iki yüzlülük, içgörü yoksunluğu, dogmatik bakış açısı.*

Listelenen düşünce hataları aşağıda ele alınarak incelenmiştir.

Mantık Dışı düşünme: Otoriteryen eğilimi yüksek bireylerin karşılıklı görüşmelerde eğer öncesinde taşıdıkları inançlarla paralelse mantık dışı çıkarımları kabullenmeye ve düşüncelerini savunmaları gerektiğinde hatalı olabilen akıl yürütmeleriyle çelişen bilgileri yok saymaya eğilimli oldukları gözlemlenmiştir (Altemeyer (2006).

Mantık dışı düşünme kavramı, mantık biliminde “safsata” kavramıyla ele alınmaktadır. Safsatalar, ilk anda akla yakın gibi gözüken ama daha dikkatli bir değerlendirmeye mantık dışılıkları anlaşılabilen sahte çıkarımlar olarak tanımlanmaktadır (Akıncı, 2013). Pek çok safsata tipi mantıkçılar tarafından tanımlanarak sınıflandırılmıştır. Tümüünün ortak yanı, argümanın mantık dışı yolla destekleniyor veya çürütülüyor oluşudur. Argümanı sunan kişinin kişilik veya özelliklerine saldırılarak sunduğu argümanın değersizleştirilmesi (ad hominem), öne sürülen düşüncenin toplumun çoğunluğu tarafından kabulü veya reddi üzerinden değerlendirilmesi (Grup baskısı – bandwagon), dinleyiciyi överek tutarsız bir akıl yürütmeyi desteklemesinin sağlanması (yağcılık – appeal to flattery vb. (Akıncı, 2013; Nitzkor.org 2020)

Adorno (2016) ve Altemeyer (2006) safsatanın yetkeci zihnin işleyişinde sıklıkla gözlendiğini değerlendirmektedirler.

Kompartmanlara ayrılmış zihin yapısı: Zihnin farklı ve birbiriyle ilişkisizmiş gibi görünen alanlar (kompartmanlar) halinde işleyişi, birbiriyle çelişen duygu ve düşüncelerin yaratabileceği çatışmalara karşı başvurulan bir psikolojik savunma mekanizması olarak değerlendirilmektedir (APA, 2020). Bu konuda Altemeyer'in (2006) verdiği örnek ABD'deki görüşmelerinde yetkeci bireylerin çok kısa bir zaman dilimi içinde ülkelerindeki ifade özgürlüğünü övüp hemen ardından "Burası benim ülkem; ya sev ya terk et!" diyebilmeleridir. Bu durum Altemeyer'e göre yetkeci bir bireyle tutarlı bir tartışmayı yürütebilmek konusunda önemli güçlükler yaratmaktadır.

Çifte Standartlar: Çifte standartlar kavramının sözlük açıklaması "Kişiyeye veya duruma göre farklı davranışlarda bulunma, tutarlı olmama" olarak verilmektedir (TDK, 2020). Kompartmanlara ayrılmış zihin yapısı içinde yer alan farklı düşüncelerin sonucunda birey, aynı olgu ile ilgili olarak kişi veya duruma bağlı olarak farklı yargı veya davranışlar ortaya koyacaktır ve bunun mümkün olabilmesi için çifte standartlar gereklidir. Çifte standartlar kavramı ile ilgili verilebilecek en güzel örneklerden biri olarak George Orwell'in 1945 tarihli "Hayvan Çiftliği" isimli romanında çiftliğin yönetimini ele geçiren domuzların "Tüm hayvanlar eşittir, ama bazıları daha eşittir" sözü akla gelmektedir.

Yetkecilikle de ilişkilendirilen ırkçılık, cinsiyetçilik, cinsel yönelim, sosyal sınıf veya statüye bağlı ayrımcılık davranışları, çifte standartlarla birlikte değerlendirilmektedir (Foschi, 2003).

İkiyüzlülük: İkiyüzlülük, bireyin bir başkasını eleştirdiği davranış veya faaliyette bulunması veya kendi davranışının uymadığı ahlaki standartlara veya inançlara sahip olduğunu iddia etme pratiğidir. İkiyüzlülük kavramı ahlak psikolojisinde, kişinin kendi savunduğu ahlaki kural ve ilkeleri takip etmemesi olarak değerlendirilmektedir. (Landers ve arkadaşları, 2001).

İkiyüzlülük konusunda Altemeyer'in (2006) seçtiği örnek ABD'de sansür kavramına yaklaşımdır. Yetkeci eğilimli bireyler savundukları düşüncelerle ilgili konuştuklarında düşünce ve fikir özgürlüğünü savunurken, konu karşıt fikirlere geldiğinde sansürün yararlı, hatta gerekli olabileceğini ortaya atabilmektedirler.

İçgörü Yoksunluğu: İçgörü kavramı Gestalt psikolojisinde yer almakta ve “Aha deneyimi” olarak da adlandırılmaktadır. İçgörü, bir problemi çözüme ulaştıran ani kavrayışı ifade etmek için kullanılmakla birlikte, farklı terapi yaklaşımlarında danışanın kendi psikolojisi ve problemini daha doğru değerlendirip tanımlar hale gelmesi olarak da anlaşılır (Plotnik, 2009).

Yetkeci eğilimli bireylerin düşüncelerindeki çok çeşitli tutarsızlıklara rağmen kendilerini belirgin biçimde daha tutarlı ve namuslu görmeye eğilimli olduklarını vurgulayan Altemeyer’in (2006) içgörü eksikliği ile ilgili seçtiği örnek hata sonucu yüksek not alan öğrenci davranışı ile ilgili yaptığı bir çalışmanın sonuçlarıdır. Yapılan deneyde otoriteryen eğilimli bireylerin hatalı yüksek notu itiraz etmeyerek kabul oranı diğer öğrencilerden farklı olmamakla birlikte, yaptıklarının ahlaklı bir eylem olduğuna inanmaya daha eğilimli oldukları tespit edilmiştir.

Dogmatik bakış açısı: Dogmatizm, A priori ilkeler, çeşitli öğretiler ve asla değişmeyeceği kabul edilen mutlak değerleri kabul eden, bu bilgilerin mutlak hakikat olduğunu, inceleme, tartışma yahut araştırmaya ihtiyacın olmadığını savunan anlayışa verilen isimdir (TDK, 2022). Dogmatizm, a priori oluşuyla deney ve sınamayı reddeder, bu bağlamda bilimselden ziyade skolastik bir yapıdadır. Dogmatik düşünen birey şüpheye karşı tahammülsüzdür (Cevizci, 1996).

Altemeyer(2006) dogmatik eğilimleri kanıt içermeyen çeşitli konularda “tartışılmazlık derecesinde emin ve inançlı olma hali” olarak tanımlamakta ve yüksek yetkecilik eğilimlerinin Dogmatizm ölçeğinde de alınacak yüksek puanları yordadığına işaret etmektedir (Troidahl ve Powell, 1965).

2.2.2. Sağ Ve Sol Kanat Yetkecilikleri Ayrımı

Altemeyer (1994, 2006) yetkecilik araştırmaları sırasında gerek oluşturduğu ölçeğin uygulama alanını tanımlarken, gerekse yetkeciliği kavram olarak incelerken “sağ kanat yetkeciliği (ing. *Right Wing Authoritarianism*)” ifadesini kullanmaktadır.

Altemeyer (2006) sağ kanat ayrımıyla politik yelpaze içerisinde bir konum vurgusu yapmadığını ifade etmektedir. Sağ Kanat ile ifade edilen, bireyin içinde yaşadığı toplumda yasal olarak kabul gören otorite ile olan uyumdur. Bu bağlamda batıda olduğu gibi, örneğin komünist ideolojiyi benimsenmiş eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde de gözlenecek yasal iradeye aşırı bağlılık sağ kanat yetkencilik bir konusu olarak ele alınacaktır. Yine egemen ideolojiden bağımsız olarak, bir toplumda yasal otoritenin kabul etmediği organizasyonlar içerisinde oluşacak yetkencilik, örneğin yasadışı bir örgüt içerisinde lidere bağlılık vb. “sol-kanat yetkencilik” bir konusu olarak ele alınmaktadır. Altemeyer’in (2006) ifadesiyle, sol kanat yetkencilik çok daha nadir karşılaşılan bir olgudur.

2.2.3. Yetkeci Takipçi Birey Ve Yetkeci Lider

Bireyin bir yetke oluşturma ya da yetkeye tabi olarak yaşama sorusuna vereceği cevapla ilgili olarak psikoloji tarihinde pek çok değerlendirme yapılmıştır. Örneğin Alfred Adler (1919) insan tiplerini incelerken “boyun eğen” ve “boyun eğdiren” olmak üzere iki farklı tip ortaya koymuştur. Boyun eğen tip, Adler tarafından “uşak ruhlu” olarak değerlendirilir ve bu türden kişiler Adler’e göre “başkalarının koyduğu kural ve yasalara göre yaşar, adeta içinden gelen zorlamayla kendine uşakça bir yer arar”. Boyun eğdiren tipin davranışını ise Adler’e göre “Nasıl herkesten üstün olabilirim?” sorusu belirler ve bu tip insanlar yöneticiye ihtiyaç duyulduğunda ortaya çıkarak devrimler ve sarsıntılı durumlar gibi büyük değişimlerin yaşandığı süreçlerde başa geçerler (Adler, 1919)

Russel’in (1990) ifadesiyle “iktidar aşkı, çeşitli sınırlar içerisinde evrensel, ama salt biçimde nadirdir”. Bu ifade, sosyal bilimlerin birçok alanında vurgulana gelen, çeşitli özellikleriyle birlikte net olarak tanımlanan tiplerin evrensellikleriyle birlikte nerdeyse hiçbir zaman saf halleriyle karşımıza çıkamayacağı hatırlatmasıyla uyumlu gözükmektedir. Aynı yaklaşım Altemeyer’in (2006) “Yetkeci takipçi” ve “yetkeci lider” (ing. *authoritarian follower; authoritarian leader*) tanımlarında da göze çarpmaktadır. Her şeyden önce teknik anlamda belirli ölçek değerlendirmeleri sonucu elde edilen puanlardan yola çıkarak gözleneceği varsayılan, ve yine bu puanlarla paralel bir

belirginlik göstermesi beklenecek kimi özelliklerden söz edildiği ve bunların birey tarafından gündelik yaşamda ortaya konuş biçimlerinin bireyin diğer kimi özelliklerine bağlı olarak değişim göstereceği göz ardı edilmemelidir. Bu açıdan Russel'ın örneği devlet yönetiminde kararlarının her koşulda gerçekleştirilmesi konusunda oldukça katı ve ısrarcı bir lider olan Churchill'in ev ve aile hayatında günlük kararları vermek konusunda oldukça ilgisiz ve mülayim bir kişi olarak gözlenmesidir (Russel, 1990).

Önceki bölümde Altemeyer'e göre yetkeci bireyin temel özellikleri olarak *yetkeci itaatkarlık*, *yetkeci saldırganlık* ve *gelenekçiliğin* kabul edildiğini görmüştük. Bu özellikler aynı zamanda Altemeyer'in Sağ Kanat Yetkecilik Ölçeğinin boyutlarını oluşturmaktadır. Altemeyer (2006) belirtilen ölçekte yüksek puanlar alan yetkeci bireylerin büyük çoğunluğunun "takipçiler" olarak değerlendirmektedir. Takipçiler, Altemeyer'in (1994, 2006) koyduğu kriterlerden yola çıkılarak belirli bir düşünce setini benimseyen, bu düşünce seti konusunda eleştirel ya da özgün fikirler üretmedikleri / üretmedikleri gibi herhangi bir eleştiriye karşı da demokratik ve hoşgörülü bir davranış göstermekten uzak tavırlar sergileyebilen, çoğunlukça tartışmasız biçimde benimsenmesi gerektiğine inandıkları orta sınıf değerlerine aşırı derece bağlı ve yetke karşısında itaatkar olmaktan başka bir tavır ortaya koymakta zorlanacak kişiler olarak değerlendirilmektedir. Altemeyer'in (1994, 2006) tespitlerine göre, takipçiler dünyayı ürkütücü ve tehlikeli bir yer olarak görmeye eğilimlidir ve bununla birlikte herhangi bir toplulukta başat bir birey olmak konusunda belirgin istek ve hırslar taşımazlar. Bu konuda Altemeyer'in başvurduğu ölçekler Tehlikeli Dünya İnancı Ölçeği (ing. *Belief in a Dangerous World Scale*; Maner, Jon K., Douglas T. Kenrick ve D. Vaughn Becker (2005) ve Sosyal Başatlık Yönelim Ölçeği (ing. *Social Dominance Orientation Scale*, Pratto, F. ve Sidanius J., 1994)'dir. Özetle, Altemeyer'e (2006) göre yetkeci takipçi birey, yetkecilğin temel özelliklerini taşımakla birlikte dünyayı ürkütücü bulmaya eğilimlidir ve sosyal başatlık, liderlik gibi hırsları gelişmiş değildir.

Altemeyer Sağ Kanat Yetkecilik Ölçeğinden yüksek puanlar alan bireylerin büyük çoğunluğunun yukarıdaki yetkeci takipçi birey tanımıyla uyumlu (yüksek tehlikeli dünya inancı ve düşük sosyal başatlık eğilimleri) olduklarından yola çıkarak böylesi bir topluluğun harekete geçmekte zorlanacağına dikkat çekmektedir. Böylesi bir takipçiler

topluluğu Altemeyer'e göre eyleme geçebilmek için bir lidere ihtiyaç duymaktadır. Bu lider ideal olarak takipçilerle benzer yüksek Sağ Kanat Yetkecilik ölçeği puanlarına sahip, ama dünyaya daha az endişe ve korkuyla bakan (daha düşük tehlikeli dünya inancı ölçeği puanlarına sahip) ve karşısındaki bireyleri yönetip yönlendirme açısından hırslar taşıyan (yüksek sosyal başatlık eğilimleri ölçeği puanları olan) bir kişi olabilir. Altemeyer'in ifadesiyle bu takipçilere bakıp "Ben sizin liderinizim, hemen başlıyoruz!" diyebilecek, tek başına inisiyatif alıp harekete geçmekte zorlanan topluluğu ayağa kaldıracak biridir (Altemeyer, 2006).

Altemeyer, "bir topluluktaki yetkeci bireylerin özelliklerinin belirgin biçimde ortaya çıkması için yetkeci takipçilerle yetkeci liderlerin bir araya gelmesi gerekir" şeklinde özetlenebilecek hipotezini sınamak için 1994 ve 1998 yıllarında Kanada'da, Manitoba Üniversitesi Öğrencilerinin katılımıyla deneyler yapmıştır.

Deneyler, bir oyun formatında tasarlanmış ve bunun için hali hazırda işleyen bir organizasyonla anlaşılmıştır. Tümü Kanadalı üniversite öğrencisi olan katılımcılar, bir dünya simülasyonu oyununa davet edildiklerini düşünmektedirler. Onlara, oyunun çevre duyarlılığının geliştirilmesi amacıyla karışık öğrenci grupları tarafından oynandığı anlatılmış, ancak grupların, katılımcıların otoriteriyenlik eğilimlerine göre belirlendiği konusunda bilgi verilmemiştir. Deneylerde, üç farklı dünyanın oyun ortamı içinde yeniden yaratılması amaçlanmıştır. Birinci dünyada oyuncular, Sağ Kanat Yetkecilik Ölçeği'nde düşük puanlar almış, dolayısıyla yetkeci eğilimler göstermesini beklemeyeceğimiz kişilerden oluşmaktadır. İkinci dünyanın oyuncuları ise tam tersine, sadece Sağ Kanat Yetkecilik Ölçeği'nde yüksek puanlar almış, dolayısıyla yetkeci davranmasını bekleyebileceğimiz türden kişilerdir. Üçüncü dünya ilginç bir karışım sunmaktadır: Yüksek Sağ Kanat Yetkecilik Ölçeği puanlarına sahip bir gruba, aynı zamanda sosyal başatlık eğilimleri ile ilgili ölçekte de yüksek puanlar almış, *tahakküm eğilimli yetkeciler* olarak değerlendirebileceğimiz az sayıda öğrenci eklenmiştir.

Oyuncular simülasyon mantığı içinde Kuzey Amerika, Çin, Afrika, Okyanusya gibi bölgelere dağıtılmaktadır. Oyun alanı dev bir dünya haritası gibi düzenlenmiştir. Her bölgenin, oyunun başında sahip olduğu bir altyapısı ve belli kaynakları vardır. Amaç,

oyuncuların bölgelerinde yaşam koşullarını daha iyiye götürmek konusunda becerilerini ortaya koymalarıdır. İki buçuk saat süren oyun boyunca tüm bölgelerin kendi içlerinde ve birbirleriyle ilişkileri açısından kırk yıllık bir sürenin yönetimini simüle etmeleri gerekmektedir

Deney sonuçları ile ilgili olarak Altemeyer'in (2006) aktardıkları özetlenirse düşük sağ kanat yetkecilik ölçeği puanlarına sahip öğrencilerin “dünyayı barışçıl ve verimli biçimde yönetmeyi başardıkları” görülmüştür. Yatırımlar öncelikle tarım ve sağlığa aktarılmış, silahlanmadan uzak durulmuş ve herkesi ilgilendiren sorunlarda ortak, yapıcı kararlar verilip uygulanabilmiştir (Her oyunda standart olarak bu amaçla “ozon deliği” alarmı verilerek aniden ortaya çıkan çevre felaketi riskine karşı tüm bölgelerin ortak eylem becerileri test edilmektedir).

Yüksek sağ kanat yetkecilik puanlarına sahip öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirilen simülasyon oyununda ilk göze çarpan inisiyatif kullanma ve karşılıklı iletişim konusunda zayıflık olmuştur. Oyuncular silahlanmadan büsbütün vazgeçmese de barışçıl davranmış, ama farklı bölgelere dağıtılan öğrenciler inisiyatif kullanma ve birbirleriyle temasa geçme konusunda zayıf kalmış ve ortak sorunlara karşı beraber hareket etme becerisi gösterilememiştir. Altemeyer'in tespitine göre öğrenciler bölgelerinden çıkmamış ve ozon deliği alarmında bile bir araya gelmeyi başaramamıştır.

Yüksek sağ kanat yetkecilik puanlı öğrenciler ve aralarına karıştırılmış az sayıda sosyal başatlık eğilimli öğrencinin oluşturduğu grubun deney içerisindeki davranışları ise oldukça dikkat çekici olmuştur. Öncelikle 55 kişilik grup içine yerleştirilmiş 7 yüksek Sosyal Başatlık Eğilimi Puanına sahip öğrencinin büyük bölümü içlerinde oldukları grupların yönetimini ele almış ve yüksek bir canlılık göstererek hızlıca görüşme ve pazarlıklara girişmişlerdir. Bu oyunda, diğerlerine oranla inanılmaz yoğunlukta bir trafik gözlenmiş, ama ortak sorunlarla ilgili yapıcı ortak hareket etme becerisi yine de gösterilememiş, üstelik diğer dünya simülasyonlarından farklı olarak askeri yatırımlar yükselmiş; haraç, işgalcilik ve “koruma parası talepleri” gibi kavramların ortaya çıkması ile gerilimler yaşanmış; dünya nükleer bir yıkıma yaklaşmıştır. Altemeyer ve arkadaşlarının gözlemlerine göre tüm pazarlık ve ticari hareketliliklere rağmen kıtlıklar

ve aılıktan ölümler önlenememiştir. Aynı şekilde tüm canlılık, karşılıklı ziyaretler ve oradan oraya akıp giden mallara rağmen, ozon alarmı sonrası ortak eyleme geçilememiştir.

Deneyler bu şekliyle Bob Altemeyer'e göre bir dünya simülasyonu içerisinde düşük sağ kanat yetkecilik eğilimli, yüksel sağ yetkecilik eğilimli ve yüksek sağ kanat eğilimli + yüksek sosyal başatlık eğilimli bireylerden oluşan toplulukların davranışları konusunda gerçek dünyanın işleyişi ile ilgili ipuçları da sunan aydınlatıcı bir fikir ortaya koymakta ve özellikle üçüncü kombinasyonda yetkeci takipçi ve yetkeci lider ilişkisi üzerine önemli ipuçları sunmaktadır (Altemeyer, 2006).

2.3. ADİL DÜNYA İNANCI

Adil dünya inancı, dünyanın adil bir yer olduğu ve insanların yaşamın akışı içerisinde neyi hak ediyorlarsa onu bulduklarının içsel bir kabulü olarak özetlenebilir. Bu inancı taşıyan bireyler, iyilerin ödülle, kötülerin ise cezayla karşılaşacağı, herkesin hak ettiğini aldığı adil bir dünyada yaşıyor olduklarına inanmaya güdülenmişlerdir. Bir insan yoksul ve çaresizse bu onun suçudur; çünkü yeterince çaba göstermemiştir ve yeteneksizdir, bir diğeri zengin ve başarılıysa bu durumu hak ediyordur. Adil dünya inancına sahip birey, kişinin kontrolünde olmayan fırsat eşitsizlikleri, yaşamdaki umulmadık talih ya da talihsizlikleri kişinin içinde bulunduğu durumla ilişkilendirmektense doğrudan sonuçla uyumlu yargılarda bulunmayı tercih eder gözükmektedir. Kişi iyi bir durumdaysa kendisi de iyi ve başarılı olmalıdır; kişi kötü bir durumdaysa kendisi de kötü ve başarısız olmalıdır (Kılınç ve Torun, 2011).

Adil dünya inancı kuramı Lerner (1965) tarafından geliştirilmiştir. Kuram, bireyin yaşadığı olayların adil ve dolayısıyla ön görülebilir bir sebep-sonuç ilişkisi taşımasına olan inancından yola çıkarak bu inancın kişinin kendisiyle ilgili güvenlik, kontrol ve öngörülebilirlik duygularını desteklediğini öne sürer. Başka bir ifadeyle, adil dünya inancına sahip bireyler, iyilerin ödüllendirildiği, kötülerin ise cezalarını bulduğu bir dünyada yaşadığımızı varsayarlar. Açıktır ki böylesi bir dünya adaletli olmasının ötesinde

çok daha tutarlı, güvenli ve ön görülebilir bir yer olacaktır. Adil dünya inancının böylece birey üzerindeki en önemli etkilerinden biri, onun kendisini içinde yer aldığı sosyal ve fiziksel çevrelerle ilgili olarak daha güvende hissetmesine yardımcı olması, tutarlı, güvenilir ve ön görülebilir bir dış dünya algısı yardımıyla daha huzurlu ve gerilimsiz bir iç dünyaya sahip olabilmesidir (Lerner, 1965).

Lerner'ın adil dünya inancı ile ilgili yaptığı ilk deneysel çalışmalardan biri üniversite öğrencilerinin başarılı olma algısı üzerinedir (Lerner, 1965). Kurguladığı deney içerisinde Lerner öğrencilerden anagram çözme yoluyla kelime türetme becerilerini göstermeleri beklenen denek çiftlerini değerlendirmelerini istemiştir. Deneyin asıl işleyişi içerisinde gerçek denekler, değerlendirici/gözlemci konumundaki öğrencilerdir. 'Değerlendirici/gözlemci' öğrencilere üniversitenin bütçesiyle ilgili kısıtlılıklardan dolayı deneyin başında iki 'denek'ten sadece birinin kurayla seçilerek para ödülünü alabileceği anlatılmıştır. Para ödülünün kurayla verileceği bilgisi pekiştirme amaçlı olarak deneyin ortasında bir kez daha tekrarlanmış ve deney bitiminde gözlemcilere iki öğrenciden hangisini daha başarılı buldukları sorulmuştur. Deneyin sonucu, para alan öğrencinin performansının para almayana oranla daha yüksek algılanmakta olduğunu göstermiştir. Lerner bu sonuçtan yola çıkarak, insanların sonuca bağlı değerlendirme yapmaya eğilimli olduklarını ve ödüllendirilmenin tamamen şans eseri olduğunun bilindiği durumlarda bile, ödülü alanın daha başarılı algılandığını vurgulamıştır (Lerner, 1965).

Lerner'ın vurgusu dünyanın gerçekte adil bir yer olmadığıdır, bireyler olup biteni hayali bir adil bir gerçeklik şeması içerisinde yorumlamayı tercih ederek içsel çelişkiler ve dolayısıyla kendi hayatları ve gelecekleri ile duyabilecekleri endişelerden uzak tutmaktadırlar. Fakat kişinin hayali bir adaletli gerçeklik şemasını oluşturup benimsemesi her zaman çok kolay olmayabilir. Kişinin taşıyabileceği adil dünya inancına en büyük tehditlerden biri belki de dünyanın adaletsizliğinin apaçık görünür olduğu olaylar, örneğin masum kurbanların varlığıdır (Lerner'dan aktaran: Akgün, 2019).

Lerner, Üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir diğer araştırmada yoksulların içine düştüğü ağır şartların sebeplerinin açıklanmasında bireylerin 'motive' biçimde

“zorlu ve değişken ekonomik şartlar” yerine “bireylerin tembelliği ve iyi olmayışını” tercih ettiğini gözlemlemiş ve bu gözlemi sonraki çalışmalarında yönlendirici bir rol oynamıştır (Lerner 1966). Hayatta zor duruma düşen bireylerin durumuna tek yönlü bir bakışta ısrarcı gözükken bu tavırla ilgili olarak Lerner’ın sunduğu açıklama, insanların güvenlikleri ve gelecek için plan yapma yeteneklerini koruyabilmek için, hak ettiklerini alabilecekleri, en azından uzun vadede “adil” olan bir dünyada yaşadıklarına inanmaya duydukları ihtiyaçtır. Masum bireyi kurban olarak görmek izleyicide bir güvensizlik ve kendi konumu ile ilgili endişeler yaratmaya adaydır. Buna karşılık adil bir dünyaya dair inancın kişiyi rahatlatıcı ve güven verici bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Montada ve Lerner (1998) incelemeleri sonucu “hak edilmemiş acıların masum kurbanlarıyla” karşı karşıya kalmanın, bu temel inanca yönelik bir tehdit oluşturduğu ve bu tehdide karşılık bireylerin sığındıkları bu inancı savunmanın yollarını geliştirip kullandıkları sonucuna varmıştır. Bir yol elbette adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için harekete geçmeyi içerebilir. Ancak bu yolu seçemeyen bireyler, kurbanı suçlama, görmezden gelme, kurbanı reddetme yoluyla veya kurbanın kaybının eninde sonunda uygun şekilde tazmin edileceğine inanmayı tercih ederek, içinde yaşamak ve çaba göstermek zorunda oldukları dünyanın adaletine olan güvenlerini koruyabilirler (Montada ve Lerner, 1998).

Montada ve Lerner (1998) çalışmalarında özetle adaletsizlikle karşılaşan (dolayısıyla adil dünya inançları tehdit altına giren) insanların iki yoldan birini seçmek zorunda kaldıklarını vurgulamaktadır. Bu yollardan biri adaletsizliği olduğu gibi görerek adaletsizliğin kendisi ve sonuçlarıyla mücadeleye girişmektir. İkinci yol ise olayı olduğu gibi kabullenerek kurbanı sorumlu tutma, adaletsizliği görmezden gelme ve benzeri düşüncelerle olup biteni normalleştirmedir. Bu özet, Lerner’ın (1980) kişinin dünyanın adaletsizliğiyle karşılaştığı durumlarda inancını korumak için seçtiği yolları tanımlayan iki başlık ile uyumlu gözükmektedir: *Rasyonel stratejiler* ve *irrasyonel (ya da savunmacı) stratejiler*. Rasyonel stratejilerin çıkış noktasında ortada bir adaletsizlik olduğunun kabulü ve bu adaletsizlikle ilgili olarak neler yapılabileceğinin araştırılması yatar. Kurbanı yardım, kurbanın zarar ve kayıplarının karşılanması yönünde çabalar ve adaletin sağlanması yönünde yapılacaklar bu stratejilerin arasında yer alır. Bu yaklaşıma bireysel bir örnek olarak işyerinde haksızlığa uğradığı düşünülen bir çalışanla dayanışma, kurumsal bir örnek olarak ise işsizlik desteği ya da sosyal yardım projeleri gösterilebilir.

İrrasyonel ya da savunmacı stratejiler ise kurbanı sorumlu tutma, olayı adaletsizliği görmezden gelecek şekilde yeniden yorumlama ve kurbanın perspektifiyle bir değerlendirmeden kaçınma gibi öğeler içerir. Haksızlığa uğrayan çalışan örneğinde irrasyonel stratejilerden yola çıkarak söylenebilecekler “O da haklarını koruyup kendini ezdirmeseydi”, “İyi bir eğitim almış olsa daha iyi bir konumda olurdu, bu da başına gelmezdi” ya da “Her işte bir hayır vardır, belki bu sayede kendisine daha iyi bir iş bulur.” gibi yorumlar örnek gösterilebilir. Tüm bu ifadeler işleyişi eleştirmektense olup biteni normalleştirmeye yönelik, eylemsizliği teşvik ederek çözüm üretmeden yapay bir rahatlama sağlama amaçlı ve kurbanı yalnızlaştıran özellikler taşırlar. Bu tür stratejilere bir diğer tipik örnek olarak ise tacize uğrayan bir bireyle ilgili benzer biçimde sorumluluğu kurbanın sırtına yükleyen “O saatte orada olmaması gerekirdi, üstünde şortla orada ne işi varmış” vb. yorumlar gösterilebilir (Akgün, 2019).

2.3.1 Adil Dünya İnancının Birey Üzerinde Etkileri

Lerner (1980), kuramını ortaya koyduğu kitabının başlığının doğrudan işaret ettiği gibi adil dünya inancını ‘temel bir yanılsama’ olarak değerlendirir (ing. *a fundamental delusion*). Objektif bir bakışla kendiliğinden adil olan bir dünyada yaşadığımızı söylemek mümkün değildir. Günlük haber bültenlerindeki trajedilere ya da günlük hayat içinde karşımıza çıkan küçük veya büyük kazanma/kaybetme öykülerine bakmak bize bu gerçeği hatırlatır.

Diğer yandan özünde bir yanılsama olmakla birlikte, adil dünya inancının her zaman olumsuz sonuçlar doğurduğunu söylemek de mümkün olmamaktadır. Adil dünya inancının bu açıdan ele alınan başlıca özelliği kişinin duygusal tepkileri üzerinde etkili olabilmesidir. Yüksek adil dünya inancına sahip bireylerin duygusal tepkilerinde olumlu yönler ön plana çıkarken, düşük adil dünya inancına sahip bireylerin duygusal tepkilerinde olumsuz yönler belirginleşmektedir (Hafer ve Correy, 1999’dan aktaran: Doğan, 2018). Bu husus, adil dünya inancının birey için işlevini belirginleştirmesi açısından önemlidir.

Lerner'in (1980) vurguladığı gibi adil dünya inancı kişinin içinde yaşamak ve gelecek günlerini de öngörerek çalışıp çabalamak zorunda olduğu dünyayı öngörülebilir ve tutarlı olarak algılamasında yardımcıdır, bu durumun bireyin kendini güvende hissetmesiyle birlikte çevresiyle daha uyumlu davranmasını, çalışmasını ve üretmesini kolaylaştıracağı beklenebilir. Bu konuda çalışma hayatıyla ilgili yapılan araştırmalarda bu beklentiyi destekler sonuçlar görmek şaşırtıcı değildir. Örneğin Trabzon'daki bir çağrı merkezinde çalışan 167 müşteri temsilcisiyle yürütülen araştırma sonucu yaşam tatmininin, adil dünya inancı ve performans etkileşiminde tam aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir (Polatçı, Baygın ve Sobacı, 2020).

Yaşam tatminini desteklemenin yanı sıra adil dünya inancının bireyin yardımlaşma konusundaki istekliliğini etkilediğini gösteren çalışmalar da vardır. Bir trafik kazası senaryosu üzerinden yardım eden ve etmeyen bireylerin adil dünya inançlarının incelenmesini hedefleyen bir çalışmada (Bierhoff, Klein ve Kramp, 1991) bulgular yardım eden bireylerin, yardım etmeyenlere oranla daha yüksek adil dünya inancına sahip olduğunu göstermiştir. Zuckerman (1975) tarafından öğrenciler arasında yapılan bir çalışmada yine yardım konusunda isteklilik test edilmiş ve görmeyen bir öğrenciye kitap okuyarak yardımcı olma konusunda istekliliğin adil dünya inancına yüksek olan öğrencilerde daha yüksek olduğu gösterilmiştir (Zuckerman, 1975 ve Bierhoff, Klein ve Kramp).

Yukarıda verilen örnekler adil dünya inancıyla ilişkili olumlu tutumlara işaret etmekle birlikte, adil dünya inancının Lerner'in (1980) işaret etmiş olduğu irrasyonel (ya da savunmacı) stratejilerle ilişkilendirilebilecek ve daha olumsuz değerlendirme ve tutumlara yol açan sonuçları da vardır. Bu konuda en belirgin gözlemler kurban bakişla ilgilidir. Yükselen adil dünya inancı puanları ile birlikte kişilerin aile içi şiddet kurbanlarını faillerden daha çok suçlamaya eğilimli olduklarını gösteren (Kristiansen ve Giulletti, 1990) araştırmasında; ya da Türkiye'de yapılmış, tecavüz olaylarında kişilerin adil dünya inançlarına paralel biçimde fail yerine tecavüz kurbanını suçlamaya eğilimlerinin arttığını gösteren araştırmada olduğu gibi (Yalçın ve Öztürk, 2018).

İster olumlu bakış açıları ve davranışlara vesile olsun, isterse tam tersi; adil dünya inancının Lerner (1980)'den daha önce aktardığımız gibi bireyin yaşamın akışı içerisinde bir tutarlılık arayışı ile yakından ilişkisi vardır. İnsanlar kendi inanışları ve davranışları ile dış dünyada olup bitenler arasında bir uyum aramaya eğilimlidirler. Duygu, davranış ve çevreyle uyuşmayan inançların rahatsızlık hissine ve hatta duygusal problemlere neden olduğu düşüncesi psikolojide kökleşmiş bir geçmişe sahiptir (Kılınç ve Torun, 2011). Kişi adil dünya inancına bağlı olarak dünyada bir tutarlılık olması gerektiğine inanmaya eğilimlidir, iyilik yapanın iyilik bulması gerektiği inanışında olduğu gibi. İstenmeyen olaylarda tutarlılığı bulmanın bir yolu doğrudan kurbanın yanında durarak durumu daha adil hale getirme çabası olmaktadır. Bu çabalar olumlu addedilecek yardım ve destek, dayanışma ve fedakârlık içeren, özgeci davranışlarla ortaya konabilir. Bu tür davranışlar ortaya konamıyorsa kişi aynı tutarlılığı olayı kurbanın aleyhine yorumlayarak zihninde yeniden kurgulamak yoluyla sağlamaya çalışmaktadır. Yeni kurgu içerisinde kurban kötü ve hatalıdır, hak ettiğini bulmuştur, öyleyse olup biten tutarlı, her şey yerli yerindedir.

Burada bireyin karşı karşıya olduğu durumu Weiner (2012) bir mahkeme-yargıç metaforu içerisinde değerlendirmektedir. Tüm hayat ve ele alınan olay bir mahkemeye sunulmuş gibidir ve yargıç rolündeki birey kurbanın olup bitenle ilgili sorumluluğu konusunda karar verecektir. Burada şüphesiz Lerner ve Simon (1966) tarafından ortaya konduğu gibi kurbanın yardımın bedelinin birey için ne kadar yüksek olduğu da önemli bir faktördür. Lerner ve Simon tasarladıkları deneyde konuyu bu açıdan ele alabilmek için elektrik şoku altındaymış gibi davranan bir sahte denek görüntüsünden yararlanmışlardır. Kurbanın ceza yerine para ödülüyle karşılaşacağı bir deneye yönlendirilmesinin mümkün olduğu kurguda katılımcılar denekle ilgili olumlu yargılarda bulunmuş ve deney koşullarının değişmesini sağlamışlardır. Böyle bir imkânın sunulmadığı deney kurgusunda ise denekler görüntüsünü izledikleri ve yardım edemeyeceklerini bildikleri sahte denekle ilgili daha olumsuz yargılarda bulunmuşlardır (Lerner ve Simon, 1966).

Aktarılan deney, değerlendirici konumundaki bireyin olayı yeniden yapılandırma şansını kendinde görmesinin önemiyle ilişkilendirilmektedir. Birey, kendisinde olayın akışını değiştirecek bir takım hak ve güçler görüyorsa, kurbanla ilgili değerlendirmesi

daha olumlu olmakta ve rasyonel stratejilerin seçimi olasılığı yükselmektedir. O, yardım etme şansına sahiptir; o halde iyi olana yardım edebilir. Bireyin olayın şartlarını yeniden kurgulamak şansından mahrum olduğunu düşündüğü senaryolarda ise kurbanla ilgili yargıları olumsuzlaşmakta ve irrasyonel stratejilere yönelme ihtimali yükselmektedir. Bu durumda yardım etme şansı ortadan kalktığı için, birey dünya ile ilgili tutarlılık ve anlam inançlarını yitirmemek için çareyi kurbanı değersizleştirerek olayı normalleştirmede aramaktadır. Araştırmacılar sonucu değerlendirirken kurbanı yardım etme ve adaletli bir değişiklik yapma şansına sahip olmayan bireylerin, adalet duygularını, hayatın akışındaki tutarlılığa inanışlarını ve tüm bunlardan kaynaklanan güvende olma hislerini kurbanı değersizleştirerek korumaya çalıştıklarını vurgulamışlardır (Akgün, 2019).

2.3.2. Milgram Deneyi Ve Adil Dünya İnancı - Yetkecilik İlişkisi

Yukarıda aktarılan deney ve yorumlanması Milgram elektro şok deneyinin yorumlanmasını da akla getirmektedir. 1961 yılında başlanan deneylerde Stanley Milgram bir grup denekle sahte bir deney ortamı içerisinde itaat üzerine bir araştırma yürütmüştür. Deney kurgusu içerisinde katılımcılar bir sözde öğrenme araştırmasında oldukları ve öğretmen rolünü oynamaları gerektiği konusunda bilgilendirildikten sonra kelime çiftlerini hatırlaması gereken bir sahte deneğe elektrik şokları vermeye zorlanmışlardır. Katılımcılara her hatada yükseltelen elektrik şoklarının öğrenme üzerine etkisini inceleyen bir çalışmaya katıldıkları anlatılmakla birlikte, esas ölçülmek istenen deneklerin deney yöneticisinin emirlerini hangi seviyeye kadar kabul edebilecekleridir. Gerçekte kimseye elektrik şoku verilmemektedir; deney ortamı içinde sözde deneğin banda alınmış inlemeleri ve itirazları dinletilmekte ve bir noktadan sonra aldığı şokların etkisiyle deneğin şuurunu yitirdiği algısı yaratılmaktadır. Deneyin çok sayıda tekrarında deneklerin büyük çoğunluğunun otorite olarak kabul ettikleri deney yöneticisine itaat ederek, kendileri istek ve inanışlarıyla çelişse de sözde deneğe tüm itiraz ve haykırışlarına rağmen çok yüksek, hatta öldürücü olabilecek elektrik şokları vermeyi kabullendikleri ve sözde deneğin şuurunu yitirdiği algısı yaratıldığında bile emirleri takip ederek şok vermeyi sürdürdükleri gözlenmiştir. 450 Volt olarak tanımlanan en üst “ölümcül” seviyeye deneyin çeşitli zaman ve yerlerde tekrarında deneklerin %61-66’sinin çıkmayı

kabullendiği gözlemlenmiştir. Milgram, mülakatları sonucu, bu şaşırtıcı durumun bireylerin sadist vb. eğilimleriyle ilişkisiz olduğunu, konunun yetkeye itaat ile ilgili olduğunu vurgulamıştır (Milgram, 2015).

Milgram deneyinin Tom Blass ve Bob Altemeyer tarafından yeniden ve bu kez sağ kanat yetkecilik kavramı ve ölçek sonuçlarıyla birlikte ele alınmasında yüksek gerilimli şoklar vererek sözde deneğe acı verilen deney akışında sorumluluğun kimde olduğu sorusu ortaya atılmış ve izleyici konumundaki bireylerin cevaplarının sağ kanat yetkecilik puanlarına bağlı olarak ne tür değişiklikler içerdiği gözlemlenmiştir. Altemeyer ve Blass'ın tespitleri yüksek sağ kanat yetkecilik puanlarına sahip bireylerin en büyük sorumluluğu emirlere itaat ederek yüksek gerilimli şoklar veren denekte gördüğü, onun arkasından da bizzat şokları yiyip acı çeken “kurbanı” suçlamayı tercih ettikleri gözlenmiştir. Emirleri veren “deney yöneticisi” ise en az suçlanan kişi olmaktadır. Bu doğrudan önceki bölümde açıklanan yetkeci kişilik özellikleri ile açıklanabilir gözükmektedir. Altemeyer'e (2006) göre bu bireyler her şeyden önce yetkenin kendisine saygı duymakta ve yetke olarak algılanmaya en açık birey olan deney yöneticisini suçlamayı kolaylıkla akıllarına getirememektedirler. Onlar açıkça yetkeye bağlıdırlar ve olayın yorumlanması istendiğinde yetkenin kendisini onaylamaya, koruyup kollamaya hazırdırlar; dolayısıyla yetkeye itaat eden “şokçu” ve şokları yiyen katılımcı suçlanmakta, deney yöneticisinin sorumlu olabileceği fikri yüksek sağ kanat yetkecilik puanlı bireyler tarafından kolaylıkla öne sürülememektedir.

Altemeyer'in açıklaması Khan Academy'nin aynı deneyin orijinal halini inceleyip yorumlayan 2015 tarihli ders videosuyla uyumlu gözükmektedir. Khan Academy'nin videosunda yer alan yoruma göre katılımcılar adil dünya yanılgısından etkilenmektedir. Khan Academy'nin yorumunda, şokları vermeyi kabullenen katılımcıların her ne kadar kendilerini kötü hissetseler de kurbanı suçlamaktan geri durmadıklarının altı çizilmektedir. Milgram'ın (2015), deneyden bir yıl kadar sonra katılımcılarla yaptığı, deneyin yeniden değerlendirildiği mülakatlarda “Sorulara daha doğru cevaplar verebilirdi; o zaman bu elektrik şoklarını yemezdi.” “Deneye kendi isteğiyle katıldı, olacakları başından biliyordu.” ve benzeri cümleler dikkat çekicidir. Bizzat Milgram'ın aktardığı bu ve benzeri ifadeler ortada itiraz edilecek bir şey olmadığını, dolayısıyla bir

suçlu aranamayacağını işaret ederken kişilerin daha derinde taşıdığı adil bir dünyada yaşadığımız ve yaşananların da adaletli olacağı inancıyla ilişkilendirilmektedir. Deneye katılmış olup da sonradan olup biteni değerlendirmesi istenen kişilerin deney yöneticisini sorumlu tutmak yerine şokları yiyen kurbanı eleştirebilmeleri, adil dünya inancının korunması arzusuyla sarf edilen “Herkes hak ettiğini bulur; kötülükle ancak kötüler karşılaşır; iyiler hep iyilik bulur” gibi kabul cümlelerini çağrıştırmaktadır. Bu yaklaşım, durumu normalleştirerek sorumluluğu kurbanı vermekte ve korunan adil dünya inancı sayesinde, yetke sahibi deney yöneticisi ve bütün işleyiş tutarlı ve makul, adil bir dünyanın öğeleri olarak değerlendirilmektedir. Bu sayede yorumcu/gözlemci ya da kurban dışındaki katılımcı sorumluluktan muaf olmakta ve temiz kalmaktadır (Khan Academy , 2015).

Yukarıda yer verdiğimiz bu iki değerlendirmede Altemeyer – Blass’ın Milgram deneyi üzerine yaptığı çalışmada, yükselen sağ kanat yetkecilikle birlikte deney işleyişini kabullenmede artışının gösterilmesi ve Khan Academy’nin analizinde ise deneye verilen onayın artışı ile adil dünya inancı arasında kurulan ilişki, sağ kanat yetkecilik ile adil dünya inancını birbirlerini destekler özellikler olarak bir araya getirilebilir olmalarını işaret etmesi açısından dikkat çekicidir.

2.3.3. Adil Dünya İnancının İki Boyutu

Kişiler iki farklı perspektifle adil dünya inançlarını ortaya koyarlar. Bunlardan birincisi dünyada olup bitene genel bir bakış ile ilgiliyken ikincisi kişinin doğrudan kendi yaşantısına bakışıyla ilişkilidir. Bu açıdan adil dünya inancının iki alt boyutu tanımlanmıştır: *Genel (Global) adil dünya inancı* ve *Bireysel Adil dünya inancı*. Genel (Global) adil dünya inancı, dünyanın diğer insanlara ne ölçüde adil davrandığı yargısı ile ilgili olarak açıklanırken, bireysel adil dünya inancının ise dünyanın kişinin kendisine ne kadar adil olduğu düşüncesi ile ilişkili olduğu şeklinde açıklanmıştır (Dalbert ve Siegler, 1993).

2.4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Yetkeciliğin bireyin diğer eğilimleriyle ilişkisi konunun farklı perspektiflerle değerlendirilebilmesi ve derinliğine anlaşılması açısından önem taşımaktadır (Adorno, 1950; Altemeyer, 2006).

Üniversite öğrencileri ve mezunlarında yetkeciliğin ve adil dünya inancının ölçülmesi ve bu iki özelliğin birbirleriyle ilişkilerinin incelenmesi, bu araştırmanın amaçları kapsamında yer almaktadır.

Aynı şekilde yaş, cinsiyet, ebeveyn eğitim düzeyi ve ailenin algılanan gelir düzeyinin de yetkecilik eğilimleri ile olan ilişkisi araştırma içerisinde incelenmiştir. Bunlara paralel olarak bireylerin sosyal hassasiyetleri ve siyasi tercihleri de yetkecilik ve adil dünya inancı ile olan ilişkileri bağlamında ele alınmıştır.

2.4.1. Araştırmanın Problem Ve Hipotezleri

Araştırmanın temel problem cümleleri önceki sayfalarda değinilmiş çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlar ve alan yazın ile uyumlu olarak oluşturulmuştur.

Araştırma bu açıdan öncelikle üniversite öğrencileri ve mezunlarının yetkecilik eğilimleri konusunda bir ölçüm yapmayı hedeflemekte ve çalışma içerisinde elde edilecek yetkecilikle ilgili değerlerin, aynı örneklem grubundan elde edilecek

- Adil Dünya İnancı
- Anne ve babanın eğitim düzeyleri
- Cinsiyet
- Ailenin algılanan gelir düzeyi

ile ilgili bulgularla birlikte değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Önceki çalışmaların ve alan yazının içerdiği sonuç ve değerlendirmelerden yola çıkarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H₁ : Üniversite öğrencileri ve mezunlarında ölçülen sağ kanat yetkecilik eğilimleri ile kişisel adil dünya inançları arasında pozitif bir ilişki vardır.

H_{1,2} : Üniversite öğrencileri ve mezunlarında ölçülen sağ kanat yetkecilik eğilimleri ile global adil dünya inançları arasında pozitif bir ilişki vardır

Bunun haricinde sağ kanat yetkecilik puanlarının yukarıda belirtilen sosyo demografik özelliklerle ilişkilerinin de incelenmesi planlanmıştır.

2.4.2.Araştırmanın Önemi

Bireylerin bağımsız düşünebilme ve kendi bireysel çıkarlarını temel demokratik ilkeler doğrultusunda özgürce ortaya koyabilmelerinin daha tutarlı bir toplumsal yaşam sağlayacağı düşüncesinden hareketle demokratik toplumlar arasında savaş çıkmayacağı tezi pek çok kez dile getirilmiştir (D_Souza, 1994). Savaşın yıkıcılığı ve bireylerin kendi haklarını koruma yolunda özgürce düşüncelerini dile getirebildikleri toplumlarda savaş çıkarma eğilimli hükümetlerin yönetimlerde kalma şansının zayıflığı yolundaki gözlem ve düşüncelere dayalı bu tezin yanı sıra özellikle Afrika'da yapılan araştırmalar aynı şekilde demokratik işleyişin temel bir ögesi olan basın özgürlüğünün yerleşmiş olduğu toplumlarda kitlelerin görülme olasılığının daha düşük olduğuna işaret etmektedir (Sen, 1994). Bu bağlamda gerek D'Souza'ya (1994), gerekse araştırmasını alıntılıdığı Amartya Sen (1994)'e göre basının özgür işlediği bir toplumda gıda üretimi ile ilgili sorunlar en erken aşamasında toplumsal bir tartışmaya dönüşmekte, ortaya konan eleştiri ve tartışmalar çözüm üretimi yönünde uyarıcı bir rol oynamaktadır. Özgür basın aracılığıyla var olabilen bu tartışma ortamı, gıda tedariki konusunda gerekli düzenlemelerin zamanında yapılmasını sağlamaktadır. Sen'in ele aldığı 1984 Etiyopya kıtlığı bu bağlamda tipik bir örnek olarak değerlendirilmektedir: Hatalı tarım politikaları ve zorunlu

göç gibi sebeplerle tarım üretimi düşmüş, ama Etiyopya basını hükümet güdümünde kalarak sorunun sebebi olarak kuraklığı göstermiş ve gerçek sebepler yıllar boyunca ne ele alınabilmiş ne de tartışılabilmiştir. D'Souza (1994) aynı örneği tarihteki önemli kıtlıklarla kıyaslayarak kıtlığın doğaldan çok yönetsel sebepleri olduğunu ve yönetsel sebeplerin demokratik yapılar içerisinde daha kolay ele alınabildiğini vurgulamaktadır.

Yukarıdaki örnekler, demokratik bir toplum yapısının soyut bir değerden öte doğrudan güvenlik ve yaşam kalitesi ile ilişkili olduğunun vurgulanması açısından ilginçtir. Aynı şekilde yetkeliğin, demokratik bir işleyişin inşa ve yürütülmesi konusunda önemli risk ve engeller getirdiği önceki sayfalarda alıntı ve aktarma yaptığımız araştırmacılar da dahil olmak üzere pek çok yazar tarafından vurgulanmıştır (Adorno, 2015; Altemeyer, 2006; Batmaz, 2006; Sennet, 2017 gibi).

Belirtilen örnek ve değerlendirmeler, bireyin demokratik düşünme yetilerinin bugünkü yaşam koşullarının iyileştirilmesinden gelecek kuşakların refahına somut bir önem taşıdığını düşündürmektedir. Bu bağlamda araştırma, icra ve yönetim açısından bugün ve yakın gelecekte toplum üzerinde önemli bir etkisi olacağını bekleyebileceğimiz üniversite öğrencileri ve mezunlarının yetkeli eğilimlerini ele almakta ve bu eğilimlerle, aynı bireylerdeki kişisel ve global adil dünya inancının ilişkisini araştırmaktadır.

Sağ kanat yetkeli ele alınırken, ilgili ölçek puanları ile bir dizi sosyodemografik özelliğinin ilişkisinin de incelenmesi hedeflenmiştir. Sağ kanat yetkeli ile birlikte yaş, cinsiyet gibi temel verilerin yanı sıra her iki ebeveynin eğitim düzeylerinin de ilişkisinin araştırılması, ebeveyn eğitim düzeyi ile bireyin yetkeli eğilimleri arasında bir ilişki kurulup kurulamayacağının sınanması anlamına gelmektedir. Yine benzer şekilde, bireyin içinde yetiştiği kök aile ile ilgili taşıdığı gelir düzeyi algısının da yetkeli eğilimlerle ilişkisinin araştırılması planlanmıştır.

Bireyin bugünü ile ilgili olarak politik tercihi ve sosyal anlamda taşıdığı hassasiyetlerin sağ kanat yetkecilik eğilimi ile ilişkilerinin incelenmesi de çalışmanın hedefleri arasındadır.

Bu şekilde, çalışmanın sonunda bireyde sağ kanat yetkeli yordayıcı özelliklerin tespiti ve sağ kanat yetkeli bireyi betimleyici bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırma, sonuçlarının analizi ve yorumlanması sonucu çok boyutlu bir incelemeyle eğitim sisteminden medyaya, daha demokratik bir toplum işleyişi için çeşitli öneriler getirilmesini sağlayarak katkıya sebep olabilecektir.

3. YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma, tarama modelinde niceliksel betimsel bir çalışmadır. Bu araştırma ile üniversite eğitimi almakta olan ya da üniversite mezunu bireylerin sağ kanat yetkecilik eğilimleri, adil dünya inancı, sosyal hassasiyetleri, siyasi tercih ve sosyodemografik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlandığından ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Sosyal hassasiyetler ele alınırken katılımcıların kimi temel başlıklar altında yaşanan sorunları ne seviyede önemli olarak değerlendirdiklerini belirtmeleri istenmiş, siyasi tercih ile ilgili olarak mevcut başlıca politik oluşumlardan hangilerine kendilerini daha yakın bulduklarını bildirmeleri istenmiştir. Sosyodemografik özelliklerle ilgili olarak yaş, cinsiyet, ebeveynin eğitim seviyeleri ve kök aileye ilişkin gelir düzeyi algısı tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Tarama modeli içerisinde çalışmanın tercih edilmesi bu modelin geçmişte ya da halen var olan bir durumun var olduğu şekliyle, durumu değiştirmeden tespit edilmesini amaçlayan bir model olmasıdır (Karasar, 2020).

3.2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini Türkiye’de ikamet eden kadın ve erkek üniversite öğrencileri ve mezunları teşkil etmektedir.

Araştırma internet üzerinden ulaşılabilen kişilere gönüllüğe dayalı olarak anket uygulaması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Örneklemi oluşturan katılımcı sayısı 132’dir. Katılımcıların 49’u erkek, 83’ü kadındır, katılımcıların en genci 28 yaşında, en yaşlısı 78 yaşındadır, 100 katılımcı üniversite mezunu, 32 katılımcı ise halen üniversite öğrencisidir.

3.3. ÖLÇME ARAÇLARI

Bu çalışmada üç farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Uygulanan ilk araç araştırmacı tarafından hazırlanan ve örneklem grubunun temel demografik bilgilerini derlemeyi amaçlayan Demografik ve Kişisel Bilgi Formudur (DKF).

Diğer veri toplama araçları örneklem grubunun sağ kanat yetkecilik (otoriteryenlik) düzeyini ölçmek amacıyla Sağ Kanat Yetkecilik (SKY) ve adil dünya inancı düzeyini ölçmek için kişisel ve genel (global) adil dünya inancı ölçeklerini içeren Adil Dünya Ölçeği (ADÖ) kullanılmıştır.

3.3.1. Demografik Ve Kişisel Bilgi Formu

Demografik bilgi formunda ilk olarak katılımcıların cinsiyetleri, yaşadıkları şehir, ve yaş bilgileri alınmaktadır. Eğitim konusunda iki farklı soru üzerinden sunulan seçenekler aracılığıyla (halen okumakta okuduğunuz okul ve en son bitirdiğiniz okul) katılımcıların öğrenci olup olmadıkları ve en son bitirdikleri okul bilgileri alınmaktadır. Bu sorularda seçenekler tüm olasılıkları içerecek şekilde geniş tutulmuştur. Anket sonrası sadece üniversite öğrencileri ve üniversite mezunlarının yanıtları değerlendirilmeye alınmıştır.

Bu temel bilgilerin ardından katılımcıların anne ve babalarının öğrenim seviyeleri sorulmaktadır. Seçenekler şu şekilde verilmiştir: “İlkokul Mezunu veya öncesi”, “Ortaokul Mezunu”, “Lise Mezunu”, “Yüksek Okul Mezunu” “Üniversite Mezunu” ve “Yüksek Lisans”.

Bu sorunun ardından katılımcıların içinde büyüdükleri ailelerinin gelir durumunu nasıl değerlendirdikleri ile ilgili bir soruya yer verilmiştir. Seçenekler, yanlış anlamalara izin vermemek açısından olabildiğince açık sunulmuştur ve şu şekildedir: “Yetersiz (Beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında güçlükler)”, ”Kıt Kanaat (Temel ihtiyaçların karşılanmasından sonra elde örneğin eğlence için hiç para kalmıyor)”, “Orta Düzeyde (Yeterli bir gelir, ancak para biriktirmek için tutumlu olmak gerekiyor)”, “İyi (Çok tutumlu davranılmasa bile düzenli para biriktirilebiliyor), ”, “Çok İyi (Gelir ihtiyaç ve diğer harcamaların çok üzerinde)”.

Katılımcıların sosyal hassasiyetlerinin değerlendirilmesi amacıyla “ekonomi”, “adalet”, “göçmenler/sığınmacılar”, “haklar/özgürlükler”, “eğitim” ve “çevre” başlıklarını ne derece önemli bulduklarını ölçmek amacıyla “çok önemsiz”den “hayati önemde”ye 5’li likert şeklinde hazırlanmış maddeleri yanıtlamaları istenmiştir.

Katılımcıların politik yönelimlerinin tespiti amaçlı soru daha önceki kimi çalışmalarda özellikle genç yaşta ki kimi katılımcıların kendi politik görüşlerini sol – sağ yelpazesi içerisine yerleştirmekte güçlükler yaşayabildiğinin gözlenmesinden yola çıkarak doğrudan mevcut göreceli olarak yüksek oy potansiyeline sahip olduğu düşünülen politik oluşumlar arasında yapılacak tercih üzerinden duyulan yakınlığı belirleyecek şekilde tasarlanmıştır. Sunulan seçenekler “Cumhur İttifakı”, “Millet İttifakı”, “HDP”, “Diğer” “Kararsız” ve “Fikrim yok – ilgilenmiyorum” olarak sunulmuştur.

Demografik ve Kişisel Bilgi Formu EK-1’de sunulmuştur.

3.3.2. Sağ Kanat Yetkecilik Ölçeği

Bob Altemeyer’in (1996) Sağ Kanat Yetkecilik (Otoriteriyenlik) Ölçeği (Right Wing Authoritarianism Scale – RWA) Özgür Güldü (2011) tarafından Türkçeye uyarlanarak güvenilirlik çalışması yapılmıştır.

Güldü tarafından yapılan madde çözümlemesinde 2 maddenin korelasyon katsayısının kesme noktasından daha düşük olduğu görülmüş (14. ve 20. maddeler için $r = .15$) ve bu iki madde çıkarılmıştır. Özgün halinden 14. ve 20. maddelerin çıkarılmasıyla iki faktörlü hale gelen SKYÖ’nde yüksek düzey SKY’ni (Y-SKY) ifade eden 3, 5, 7, 10, 12, 16, 17, 19 ve 22. maddeler, düşük düzey SKY’ni (D- SKY) ifade eden 4, 6, 8, 9, 11, 13, 15, 18 ve 21. maddeler yer almıştır (Güldü, 2011).

Ölçeğin tamamının iç tutarlılık katsayısı .85 iken, Y- SKY alt ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı .82 ve D-SKY alt ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı ise .78’dir. Ölçeğin

tamamının ve iki alt ölçeğinin iki yarı güvenirlik katsayıları ise sırasıyla .88, .83 ve .77 olarak bulunmuştur (Güldü, 2011).

Ölçme aracının uyarlaması yapılan Türkçe halinde, 20 maddeden 18'i puanlamaya dahil edilmektedir. Maddeler 9'lu Likert şeklindedir (1= Kesinlikle katılmıyorum, 9= Kesinlikle katılıyorum). Kimi katılımcıların 9'lu Likert sisteminde zorluk yaşayabilecekleri düşünülerek puanlamanın nasıl olduğunun hazırlığına yönelik olarak en başa puanlama dışı tutulan iki madde yer almaktadır. Dolayısıyla ölçeğin değerlendirilmesine 3. maddeden itibaren başlanır (Altemeyer, 2006; Güldü, 2011).

Ölçeğin Türkçeye uyarlanmış hali EK-2'de sunulmuştur.

3.3.3. Adil Dünya Ölçeği

Araştırmada kullanılan Adil Dünya Ölçeği (ADÖ) 13 maddelidir ve Kişisel Adil Dünya Ölçeği (İlk 7 madde) ile Genel (Global) Dünya ölçeğinin (son 6 madde) birleşiminden oluşmaktadır. Her iki ölçek de Dalbert (1999) tarafından geliştirilmiştir ve Dalbert tarafından kaydedilen Cronbach alfa katsayıları sırasıyla .86 ve .78'dir.

Kişisel Adil Dünya Ölçeği, bireylerin dünyanın kendilerine karşı ne derece adil davrandığı konusundaki inanışlarını değerlendirmektedir ve Göregenli (2003) tarafından Türkçeye çevrilerek Türk örnekleme için Cronbach alfa katsayısı .85 olarak bulunmuştur.

Bireyin genel olarak dünyayı ne derece adil olarak algıladıklarını ölçen Genel Adil Dünya ölçeği de Göregenli (2003) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Ölçek için Türkiye örnekleminde bulunan Cronbach alfa katsayısı .69'dur (Göregenli, 2003).

Ölçek Maddeleri 5'li Likert şeklindedir (1= Kesinlikle katılmıyorum, 5= Kesinlikle katılıyorum). 5'li Likert dizilişinin farklı çalışmalarda "katılmıyorum – katılıyorum" ya da "katılmıyorum – katılıyorum" şeklinde kullanılabildiği görülmektedir. Çalışmamızda bu ölçeğin kendisinden önce gelen SKY ölçeği ile uyumlu olması ve katılımcıyı şaşırtmaması açısından "katılmıyorum – katılıyorum" dizilişi tercih edilmiştir.

Ölçekten alınan puanlar yükseldikçe, bireyin adil dünya inancının yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

Ölçeğin Türkçeye uyarlanmış hali EK-3'de sunulmuştur.

3.4. İSTATİSTİKSEL ANALİZ

Çalışmada veri analizi için SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. Katılımcıların sosyodemografik bilgilerine ve çeşitli değişkenlerine dair tanımlayıcı veriler frekans tabloları şeklinde verilmiştir. Çalışmanın verileri normallik varsayımları açısından incelendiğinde, Kolmogorov-Smirnov değerleri $p < 0.05$ olarak belirlenmiştir. Bulunan ölçek toplam ve çeşitli değişkenlerin puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek için nonparametrik testlerden spearman korelasyon analizi yapılmıştır. Bununla birlikte ölçek toplam ve çeşitli değişkenlerin puanları ile katılımcıların sosyodemografik verileri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek üzere nonparametrik testlerden Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis H uygulanmıştır. Gruplar arasındaki farklılık anlamlı olduğunda post-hoc testi yapılmıştır. Varyanslar ve grupların örneklem sayısı eşit olmadığından dolayı Games-Howell post-hoc testi seçilmiştir. $p < 0.05$ istatistikçe anlamlı kabul edilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Tablo 4.1’de katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans dağılımı verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre katılımcıların en düşük 21, en yüksek 78 yaşında iken ortalama yaş ise 50,37 (SS=8,76)’dir. Katılımcıların yaş grupları incelendiğinde, %37,1’inin 50 yaş ve altı, %62,9’unun 50 yaş üstü olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların cinsiyeti incelendiğinde, %27,1’inin erkek, %62,9’unun kadın olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların öğrencilik durumları incelendiğinde, %75,8’inin öğrenci olmadığı, %24,2’sinin öğrenci olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların en son bitirdikleri okul kademesi incelendiğinde, %2,3’unun lise, %3’unun yüksek okul, %60,6’sının üniversite, %34,1’inin lisans üstü mezunu olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların anne eğitim durumu incelendiğinde, %33,3’ünün ilkokul ve altı, %12,1’inin ortaokul, %29,5’inin lise, %25’inin lisans ve üstü mezunu olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların anne eğitim durumu incelendiğinde, %19,7’sinin ilkokul ve altı, %9,8’inin ortaokul, %28’inin lise ve %42,4’unun lisans ve üstü mezunu olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların kök alilerine dair taşıdıkları gelir algısı incelendiğinde, %10,6’sının düşük, %53’ünün orta, %30,3’ünün iyi ve %6,1’inin çok iyi gelire sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.1. Katılımcılara Ait Sosyodemografik Verilerin Frekans Dağılımı (N=132)

<i>Değişkenler</i>	<i>Grup</i>	<i>N veya Medyan (min-max)</i>	<i>% veya Ort±SS</i>
		53,00 (21,00-78,00)	50,37±8,76
Yaş	50 yaş ve altı	49	37,1
	50 yaş üstü	83	62,9
Cinsiyet	Erkek	49	37,1
	Kadın	83	62,9
Halen öğrenci misiniz?	Öğrenci değilim	100	75,8
	Öğrenciyim	32	24,2
En son bitirdiğiniz okul/tamamladığınız eğitim	Lise	3	2,3
	Yüksek Okul	4	3,0
	Üniversite	80	60,6
	Lisansüstü	45	34,1
Anne eğitim durumu	İlkokul ve altı	44	33,3
	Ortaokul mezunu	16	12,1
	Lise mezunu	39	29,5
	Lisans ve üstü	33	25,0
Baba eğitim durumu	İlkokul ve altı	26	19,7
	Ortaokul mezunu	13	9,8
	Lise mezunu	37	28,0
	Lisans ve üstü	56	42,4
İçinde yetiştiğiniz ailenizin gelir durumu	Düşük	14	10,6
	Orta Düzeyde	70	53,0
	İyi	40	30,3
	Çok iyi	8	6,1
Kendinizi politik anlamda hangisine daha yakın hissediyorsunuz?	Cumhur İttifakı	6	4,5
	Millet İttifakı	67	50,8
	HDP	9	6,8
	Diğer	22	16,7
	Kararsızım	19	14,4
	Fikrim yok / ilgilenmiyorum	9	6,8

N=Sayı, %=Frekans, Medyan=Ortanca, Min=Minimum, Max=maximum, Ort=Ortalama, S=Standart sapma

Katılımcıların politik anlamda kendisine daha yakın hissettiği siyasi oluşumlar incelendiğinde, %4,5'inin cumhur ittifakı, %50,8'inin millet ittifakı, %6,8'inin HDP, %16,7'sinin diğer siyasi oluşumlara yakın hissettiği ve %14,4'ünün kararsız, %6,8'inin ise fikri olmadığı veya ilgilenmediği belirlenmiştir.

4.2. ÖLÇEK TOPLAM VE SOSYAL HASSASİYETLERE ATFEDİLEN ÖNEM PUANLARINA AİT BETİMSSEL İSTATİSTİKLER

Tablo 4.2. Ölçek Toplam Ve Sosyal Hassasiyetlere Atfedilen Önem Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler

	N	Min.	Max.	Ort	SS
SKYÖ TOPLAM	132	18,00	151,00	47,78	25,61
KADÖ TOPLAM	132	7,00	35,00	19,80	6,42
GADÖ TOPLAM	132	6,00	29,00	16,54	4,88
Ekonomiye verilen önem puanı	132	3,00	5,00	4,81	0,44
Adaletle verilen önem puanı	132	3,00	5,00	4,93	0,26
Göçmenler / Sığınmacılara verilen önem puanı	132	1,00	5,00	4,62	0,72
Haklar ve özgürlüklere verilen önem puanı	132	1,00	5,00	4,85	0,52
Eğitime verilen önem puanı	132	1,00	5,00	4,84	0,50
Çevre kirliliğine verilen önem puanı	132	2,00	5,00	4,64	0,61

N=sayı, Min=minimum, Max=maximum, Ort=Ortalama, SS=Standart sapma

Tablo 4.2’de Ölçek toplam ve çeşitli değişkenlerden alınan puanlara ilişkin betimsel istatistikler verilmiştir.

4.3. ÖLÇEK TOPLAM VE SOSYAL HASSASİYETLERE ATFEDİLEN ÖNEM PUANLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERE YÖNELİK KORELASYON ANALİZİ

Tablo 4.3’te katılımcılara uygulanan ölçek toplam ve çeşitli değişkenlere ait puanlar arasındaki ilişkiler spearman korelasyon analizi ile gösterilmiştir. Bu analiz sonucuna göre yaş ile adaletle verilen önem puanı arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,177$ $p=0.043$).

SKYÖ toplam puanı ile KADÖ toplam puanı arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,174$ $p=0.046$). SKYÖ toplam puanı ile GADÖ toplam puanı arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,386$ $p<0.001$).

SKYÖ toplam puanı ile hak ve özgürlüklere verilen önem puanı arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=-0,183$ $p=0.035$).

SKYÖ toplam puanı ile eğitime verilen önem puanı arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (rho=-0,188 p=0.031).

KADÖ toplam puanı ile GADÖ toplam puanı arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (rho=0,526 p<0.001).

KADÖ toplam puanı ile eğitime verilen önem puanı arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (rho=-0,204 p=0.019).

KADÖ toplam puanı ile çevre kirliliğine verilen önem puanı arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (rho=-0,180 p=0.039).

Tablo 4.3. Ölçek Toplam ve Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanları Arasındaki İlişkilere Ait Korelasyon Analizi Sonuçları (N=132)

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1-Yaş (Yıl)	rho	1									
	p	.									
2-SKYÖ TOPLAM	rho	-0,124	1								
	p	0,157	.								
3-KADÖ TOPLAM	rho	-0,001	,174*	1							
	p	0,992	0,046	.							
4-GADÖ TOPLAM	rho	-0,166	,386**	,526**	1						
	p	0,057	<0.001	<0.001	.						
5-Ekonomi	rho	-0,031	-0,036	-0,148	-,178*	1					
	p	0,720	0,678	0,091	0,041	.					
6-Adalet	rho	,177*	-0,141	-0,126	-,185*	,363**	1				
	p	0,043	0,108	0,152	0,034	<0.001	.				
7-Göçmenler / Sığınmacılar	rho	-0,055	0,036	-0,015	-0,01	,281**	,269**	1			
	p	0,531	0,686	0,867	0,907	0,001	0,002	.			
8-Haklar ve özgürlükler	rho	0,131	-,183*	-0,142	-,198*	0,141	,390**	,178*	1		
	p	0,133	0,035	0,105	0,023	0,106	<0.001	0,041	.		
9-Eğitim	rho	0,047	-,188*	-,204*	-,220*	,206*	,339**	,174*	,400**	1	
	p	0,591	0,031	0,019	0,011	0,018	<0.001	0,047	<0.001	.	
10-Çevre Kirliliği	rho	0,143	-0,166	-,180*	-0,045	0,113	0,152	0,111	,381**	,256**	1
	p	0,102	0,058	0,039	0,604	0,199	0,082	0,203	<0.001	0,003	.

*Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır (Spearman korelasyon testi), ** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır (Spearman n korelasyon testi)

GADÖ toplam puanı ile ekonomiye verilen önem puanı arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (rho=-0,178 p=0.041).

GADÖ toplam puanı ile adalete verilen önem puanı arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (rho=-0,185 p=0.034).

GADÖ toplam puanı ile hak ve özgürlüklere verilen önem puanı arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=-0,198$ $p=0.023$).

GADÖ toplam puanı ile eğitime verilen önem puanı arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=-0,220$ $p=0.011$).

Ekonomiye verilen önem puanı ile adalete verilen önem arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,363$ $p<0.001$).

Ekonomiye verilen önem puanı ile göçmenler ve sığınmacılara verilen önem arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,281$ $p=0.001$).

Ekonomiye verilen önem puanı ile eğitime verilen önem arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,206$ $p=0.018$).

Adalete verilen önem puanı ile göçmenler ve sığınmacılara verilen önem arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,269$ $p=0.002$).

Adalete verilen önem puanı ile hak ve özgürlüklere verilen önem arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,390$ $p<0.001$).

Adalete verilen önem puanı ile eğitime verilen önem arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,339$ $p<0.001$).

Göçmenler ve sığınmacılara verilen önem puanı ile hak ve özgürlüklere verilen önem arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,178$ $p=0.041$).

Göçmenler ve sığınmacılara verilen önem puanı ile eğitime verilen önem arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,174$ $p=0.047$).

Hak ve özgürlüklere verilen önem puanı ile eğitime verilen önem arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,400$ $p<0.001$).

Hak ve özgürlüklere verilen önem puanı ile çevre kirliliğine verilen önem arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,381$ $p<0.001$).

Eğitime verilen önem puanı ile çevre kirliliğine verilen önem arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\rho=0,256$ $p=0.003$).

4.4. ÖLÇEK TOPLAM PUANLARININ DEMOGRAFİK VERİLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

4.4.1. Ölçek Toplam Puanlarının Yaş Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.4'te ölçek toplam puanlarının yaş açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre SKY, KAD ve GAD ölçekleri toplam puanları ile yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 4.4. Ölçek Toplam Puanlarının Yaş Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>		<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
SKYÖ	50 yaş ve altı	49	51,94±32,46	-0,412	0.680
TOPLAM	50 yaş üstü	83	45,33±20,37		
KADÖ	50 yaş ve altı	49	18,9±6,55	-0,920	0.358
TOPLAM	50 yaş üstü	83	20,34±6,33		
GADÖ	50 yaş ve altı	49	16,98±5,39	-0,760	0.447
TOPLAM	50 yaş üstü	83	16,29±4,58		

Mann Whitney U Test, $p<0.05$

4.4.2. Ölçek Toplam Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.5'te ölçek toplam puanlarının cinsiyet açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre SKY, KAD ve GAD ölçekleri toplam puanları ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 4.5. Ölçek Toplam Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>		<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
SKYÖ	Erkek	49	43,37±24,87	-1,769	0.077
TOPLAM	Kadın	83	50,39±25,84		
KADÖ	Erkek	49	20,84±6,94	-1,373	0.170
TOPLAM	Kadın	83	19,19±6,06		
GADÖ	Erkek	49	15,65±5,00	-1,633	0.102
TOPLAM	Kadın	83	17,07±4,77		

Mann Whitney U Test, $p<0.05$

4.4.3. Ölçek Toplam Puanlarının Öğrencilik Durumu Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.6’da ölçek toplam puanlarının öğrencilik durumu açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre GAD ölçeği toplam puanları ile öğrencilik durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($Z=-2,618$ $p=0.009$). Öğrencilerin, öğrenci olmayanlara kıyasla GAD ölçeği toplam puanları daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 4.6. Ölçek Toplam Puanlarının Öğrencilik Durumu Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>		<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
SKYÖ	Öğrenci Değilim	100	45,86±23,13	-1,121	0.262
TOPLAM	Öğrenciyim	32	53,78±31,87		
KADÖ	Öğrenci Değilim	100	19,6±6,77	-0,511	0.610
TOPLAM	Öğrenciyim	32	20,44±5,25		
GADÖ	Öğrenci Değilim	100	15,92±4,79	-2,618	0.009
TOPLAM	Öğrenciyim	32	18,50±4,74		

Mann Whitney U Test, $p<0.05$

4.4.4. Ölçek Toplam Puanlarının Anne Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.7’de ölçek toplam puanlarının anne eğitim durumu açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre SKY, KAD ve GAD ölçekleri toplam puanları ile anne eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 4.7. Ölçek Toplam Puanlarının Anne Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>	<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>KV</i>	<i>p</i>	<i>Post Hoc</i>	
SKYÖ TOPLAM	1)İlkokul ve altı	44	53,14±32,44	1,408	0.704	-
	2)Ortaokul	16	46,00±20,00			
	3)Lise	39	44,69±22,99			
	4)Lisans ve üstü	33	45,15±19,93			
KADÖ TOPLAM	1)İlkokul ve altı	44	17,84±6,79	6,822	0.078	-
	2)Ortaokul	16	19,69±6,22			
	3)Lise	39	20,79±6,2			
	4)Lisans ve üstü	33	21,3±5,85			
GADÖ TOPLAM	1)İlkokul ve altı	44	16,55±4,75	3,064	0.382	-
	2)Ortaokul	16	15,31±5,72			
	3)Lise	39	17,00±4,75			
	4)Lisans ve üstü	33	16,61±4,94			

Kruskal Wallis H Test, Post-Hoc=Games Howell, p<0.05

4.4.5. Ölçek Toplam Puanlarının Baba Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.8’de ölçek toplam puanlarının baba eğitim durumu açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.8. Ölçek Toplam Puanlarının Baba Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>	<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>KV</i>	<i>p</i>	<i>Post Hoc</i>	
SKYÖ TOPLAM	1)İlkokul ve altı	26	49,54±32,35	3,510	0.319	-
	2)Ortaokul	13	60,69±33,43			
	3)Lise	37	43,65±21,65			
	4)Lisans ve üstü	56	46,7±21,98			
KADÖ TOPLAM	1)İlkokul ve altı	26	18,08±7,39	4,335	0.227	-
	2)Ortaokul	13	19,31±5,54			
	3)Lise	37	19,22±6,69			
	4)Lisans ve üstü	56	21,11±5,83			
GADÖ TOPLAM	1)İlkokul ve altı	26	17,08±5,82	1,268	0.737	-
	2)Ortaokul	13	17,31±5,54			
	3)Lise	37	15,76±4,60			
	4)Lisans ve üstü	56	16,64±4,51			

Kruskal Wallis H Test, Post-Hoc=Games Howell, p<0.05

Tablo 4.8’de gözlenen analiz sonucuna göre SKY, KAD ve GAD ölçekleri toplam puanları ile baba eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$).

4.4.6. Ölçek Toplam Puanlarının Ailenin Gelir Durumu Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.9’da ölçek toplam puanlarının ailenin gelir durumu açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre KAD ölçeği toplam puanları ile ailenin gelir durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($KV=10,449$ $p=0.019$). Ailesinin gelir durumu orta düzeyde olan katılımcıların diğer gruplara kıyasla KAD ölçeği toplam puanları daha yüksek bulunmuştur. Yapılan Games-Howell post hoc analizi sonucunda ailesinin gelir durumu orta düzeyde olanlar ile iyi düzeyde olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0.019$).

Tablo 4.9. Ölçek Toplam Puanlarının Ailenin Gelir Durumu Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>	<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>KV</i>	<i>p</i>	<i>Post Hoc</i>	
SKYÖ TOPLAM	1)Düşük	14	54,00±34,83	4,752	0.191	-
	2)Orta Düzeyde	70	49,37±26,26			
	3)İyi	40	45,98±22,10			
	4)Çok iyi	8	32,00±9,96			
KADÖ TOPLAM	1)Düşük	14	17,57±7,55	10,449	0.015	2>3
	2)Orta Düzeyde	70	21,27±6,36			
	3)İyi	40	17,78±5,62			
	4)Çok iyi	8	21,00±5,86			
GADÖ TOPLAM	1)Düşük	14	15,50±5,61	5,821	0.121	-
	2)Orta Düzeyde	70	17,30±4,88			
	3)İyi	40	15,23±4,64			
	4)Çok iyi	8	18,38±3,50			

Kruskal Wallis H Test, Post-Hoc=Games Howell, $p<0.05$

4.4.7. Katılımcıların Ölçek Toplam Puanlarının “Kendisine Yakın Hissettiği Siyasi Oluşum” Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.10’da katılımcıların ölçek toplam puanlarının “Kendilerine yakın hissettikleri siyasi oluşum” açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre SKY ölçeği toplam puanları ile “Kendilerine yakın hissettikleri siyasi oluşum” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (KV=27,052 $p<0.001$). Kendilerini cumhur ittifakına yakın hissedenlerin diğer gruplara kıyasla SKY ölçeği toplam puanları daha yüksek bulunmuştur. Yapılan Games-Howell post hoc analizi sonucunda kendisini HDP’ye yakın hissedenler ile kararsızlar ($p=0.005$) ve Fikrim yok/ilgilenmiyorum ($p=0.032$) diyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Tablo 4.10. Katılımcıların Ölçek Toplam Puanlarının “Kendisine Yakın Hissettiği Siyasi Oluşum” Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>	<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>KV</i>	<i>p</i>	<i>Post Hoc</i>	
SKYÖ TOPLAM	1)Cumhur İttifakı	6	91,00±48,56	27,052	<0.001	3<5,6
	2)Millet İttifakı	67	42,15±17,41			
	3)HDP	9	28,56±12,84			
	4)Diğer	22	43,32±21,60			
	5)Kararsızım	19	55,05±21,00			
	6)Fikrim yok / ilgilenmiyorum	9	75,67±35,37			
KADÖ TOPLAM	1)Cumhur İttifakı	6	24,33±2,25	8,698	0.122	-
	2)Millet İttifakı	67	19,73±6,07			
	3)HDP	9	16,44±7,97			
	4)Diğer	22	18,73±5,61			
	5)Kararsızım	19	20,00±7,35			
	6)Fikrim yok / ilgilenmiyorum	9	22,89±7,66			
GADÖ TOPLAM	1)Cumhur İttifakı	6	22,83±2,4	23,096	<0.001	1>2,3,4,5 6>3,4
	2)Millet İttifakı	67	16,15±4,54			
	3)HDP	9	14,00±3,16			
	4)Diğer	22	14,77±5,28			
	5)Kararsızım	19	16,95±4,12			
	6)Fikrim yok / ilgilenmiyorum	9	21,33±4,80			

Kruskal Wallis H Test, Post-Hoc=Games Howell, $p<0.05$

GAD ölçeği toplam puanları ile “Kendilerine yakın hissettikleri siyasi oluşum” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (KV=23,096 $p<0.001$). Kendilerini cumhur ittifakına yakın hissedenlerin diğer gruplara kıyasla GAD ölçeği toplam puanları daha yüksek bulunmuştur. Yapılan Games-Howell post hoc analizi sonucunda kendisini cumhur ittifakına yakın hissedenler ile millet ittifakı ($p=0.002$), HDP ($p<0.001$), Diğer ($p<0.001$) ve kararsızım ($p=0.006$) diyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Ayrıca Fikrim yok / ilgilenmiyorum diyenler ile HDP ($p=0.019$) ve diğer ($p=0.038$) diyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

4.4.8. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Yaş Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.11’de katılımcıların sosyal hassasiyetlerine atfettikleri önem puanlarının yaş açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre katılımcıların Ekonomi, adalet, göçmen/sığınmacılar, hak ve özgürlükler, eğitim ve çevre kirliliğine verdikleri önem puanları ile yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 4.11. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Yaş Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>		<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Ekonomiye verilen önem	50 yaş ve altı	49	4,86±0,41	-1,027	0.305
	50 yaş üstü	83	4,78±0,47		
Adalete verilen önem	50 yaş ve altı	49	4,92±0,28	-1,098	0.272
	50 yaş üstü	83	4,95±0,27		
Göçmenler/sığınmacılara verilen önem	50 yaş ve altı	49	4,61±0,7	-0,257	0.797
	50 yaş üstü	83	4,63±0,74		
Hak ve özgürlüklere verilen önem	50 yaş ve altı	49	4,78±0,71	-1,002	0.317
	50 yaş üstü	83	4,9±0,37		
Eğitime verilen önem	50 yaş ve altı	49	4,78±0,69	-0,852	0.394
	50 yaş üstü	83	4,89±0,35		
Çevre kirliliğine verilen önem	50 yaş ve altı	49	4,59±0,61	-1,062	0.288
	50 yaş üstü	83	4,67±0,63		

Mann Whitney U Test, $p<0.05$

4.4.9. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.12’de katılımcıların sosyal hassasiyetlerine atfettikleri önem puanlarının cinsiyet açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre katılımcıların göçmenler/sığınmacılara verilen önem puanları ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($Z=-2,562$ $p=0.010$). Kadınların, erkeklere kıyasla göçmenler/sığınmacılara verilen önem puanları daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 4.12. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>		<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Ekonomiye verilen önem	Erkek	49	4,82±0,39	-0,302	0.762
	Kadın	83	4,81±0,48		
Adaletle verilen önem	Erkek	49	4,92±0,34	-0,346	0.730
	Kadın	83	4,95±0,22		
Göçmenler/sığınmacılara verilen önem	Erkek	49	4,37±0,97	-2,562	0.010
	Kadın	83	4,77±0,48		
Hak ve özgürlüklere verilen önem	Erkek	49	4,84±0,47	-0,926	0.354
	Kadın	83	4,87±0,56		
Eğitime verilen önem	Erkek	49	4,8±0,46	-1,883	0.060
	Kadın	83	4,88±0,53		
Çevre kirliliğine verilen önem	Erkek	49	4,55±0,71	-1,196	0.232
	Kadın	83	4,70±0,56		

Mann Whitney U Test, $p<0.05$

4.4.10. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Öğrencilik Durumu Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.13’te katılımcıların çeşitli değişkenlerden aldıkları puanların öğrencilik durumu açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre katılımcıların adaletle verilen önem puanları ile öğrencilik durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($Z=-2,052$ $p=0.040$). Öğrenci olmayanların, öğrencilere kıyasla adaletle verilen önem puanları daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 4.13. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Öğrencilik Durumu Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>		<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Ekonomiye verilen önem	Öğrenci	100	4,84±0,39	-0,997	0.319
	Değilim				
	Öğrenciyim	32	4,72±0,58		
Adalet verilen önem	Öğrenci	100	4,96±0,24	-2,052	0.040
	Değilim				
	Öğrenciyim	32	4,88±0,34		
Göçmenler/sığınmacılara verilen önem	Öğrenci	100	4,63±0,72	-0,184	0.854
	Değilim				
	Öğrenciyim	32	4,59±0,76		
Hak ve özgürlüklere verilen önem	Öğrenci	100	4,88±0,52	-1,454	0.146
	Değilim				
	Öğrenciyim	32	4,78±0,55		
Eğitime verilen önem	Öğrenci	100	4,85±0,52	-0,241	0.809
	Değilim				
	Öğrenciyim	32	4,84±0,45		
Çevre kirliliğine verilen önem	Öğrenci	100	4,64±0,63	-0,087	0.931
	Değilim				
	Öğrenciyim	32	4,66±0,60		

Mann Whitney U Test, $p < 0.05$

4.4.11. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Anne Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.14’te katılımcıların sosyal hassasiyetlerine atfettikleri önem puanlarının anne eğitim durumu açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre katılımcıların Ekonomi, adalet, göçmen/sığınmacılar, hak ve özgürlükler, eğitim ve çevre kirliliğine verdikleri önem puanları ile anne eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p > 0.05$).

Tablo 4.14. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Anne Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>		<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>KV</i>	<i>p</i>	<i>Post Hoc</i>
Ekonomiye verilen önem	1)İlkokul ve altı	44	4,75±0,58	1,928	0.588	-
	2)Ortaokul	16	4,81±0,40			
	3)Lise	39	4,79±0,41			
	4)Lisans ve üstü	33	4,91±0,29			
Adalete verilen önem	1)İlkokul ve altı	44	4,93±0,25	1,791	0.617	-
	2)Ortaokul	16	5,00±0,00			
	3)Lise	39	4,92±0,27			
	4)Lisans ve üstü	33	4,94±0,35			
Göçmenler/sığınmacılara verilen önem	1)İlkokul ve altı	44	4,55±0,76	3,846	0.279	-
	2)Ortaokul	16	4,88±0,34			
	3)Lise	39	4,74±0,50			
	4)Lisans ve üstü	33	4,45±0,97			
Hak ve özgürlüklere verilen önem	1)İlkokul ve altı	44	4,91±0,36	0,676	0.879	-
	2)Ortaokul	16	4,63±1,09			
	3)Lise	39	4,87±0,41			
	4)Lisans ve üstü	33	4,88±0,42			
Eğitime verilen önem	1)İlkokul ve altı	44	4,91±0,29	1,190	0.755	-
	2)Ortaokul	16	4,69±1,01			
	3)Lise	39	4,79±0,52			
	4)Lisans ve üstü	33	4,91±0,29			
Çevre kirliliğine verilen önem	1)İlkokul ve altı	44	4,80±0,51	4,975	0.174	-
	2)Ortaokul	16	4,50±0,82			
	3)Lise	39	4,62±0,54			
	4)Lisans ve üstü	33	4,55±0,71			

Kruskal Wallis H Test, Post-Hoc=Games Howell, p<0.05

4.4.12. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Baba Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.15. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Baba Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>		<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>KV</i>	<i>p</i>	<i>Post Hoc</i>
Ekonomiye verilen önem	1)İlkokul ve altı	26	4,65±0,63	4,946	0.176	-
	2)Ortaokul	13	4,77±0,44			
	3)Lise	37	4,81±0,40			
	4)Lisans ve üstü	56	4,89±0,37			
Adalete verilen önem	1)İlkokul ve altı	26	4,92±0,27	0,922	0.820	-
	2)Ortaokul	13	4,92±0,28			
	3)Lise	37	4,97±0,16			
	4)Lisans ve üstü	56	4,93±0,32			
Göçmenler/sığınmacılara verilen önem	1)İlkokul ve altı	26	4,58±0,76	0,610	0.894	-
	2)Ortaokul	13	4,54±0,78			
	3)Lise	37	4,73±0,51			
	4)Lisans ve üstü	56	4,59±0,83			
Hak ve özgürlüklere verilen önem	1)İlkokul ve altı	26	4,85±0,46	1,300	0.729	-
	2)Ortaokul	13	4,77±0,60			
	3)Lise	37	4,84±0,73			
	4)Lisans ve üstü	56	4,89±0,37			
Eğitime verilen önem	1)İlkokul ve altı	26	4,88±0,33	2,094	0.553	-
	2)Ortaokul	13	4,85±0,38			
	3)Lise	37	4,73±0,77			
	4)Lisans ve üstü	56	4,91±0,35			
Çevre kirliliğine verilen önem	1)İlkokul ve altı	26	4,69±0,62	1,812	0.612	-
	2)Ortaokul	13	4,77±0,60			
	3)Lise	37	4,65±0,59			
	4)Lisans ve üstü	56	4,59±0,65			

Kruskal Wallis H Test, Post-Hoc=Games Howell, p<0.05

Tablo 4.15'te katılımcıların sosyal hassasiyetlerine atfettikleri önem puanlarının baba eğitim durumu açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre katılımcıların ekonomi, adalet, göçmen/sığınmacılar, hak ve özgürlükler, eğitim ve çevre kirliliğine verdikleri önem puanları ile baba eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$).

Bir önceki bulgu ile birlikte bu bulguyu ele aldığımızda, katılımcıların ekonomi, adalet, göçmen/sığınmacılar, hak ve özgürlükler, eğitim ve çevre kirliliğine verdikleri önem puanları ile ebeveyn eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanamadığı görülmektedir.

4.4.13. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Kök Ailenin Algılanan Gelir Durumu Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.16'da katılımcıların sosyal hassasiyetlerine atfettikleri önem puanlarının kök ailenin katılımcı açısından algılanan gelir durumu açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir. Bu analiz sonucuna göre katılımcıların Ekonomi, adalet, göçmen/sığınmacılar, hak ve özgürlükler, eğitim ve çevre kirliliğine verdikleri önem puanları ile kök ailenin algılanan gelir durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 4.16. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının Kök Ailenin Algılanan Gelir Durumu Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>		<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>KV</i>	<i>p</i>	<i>Post Hoc</i>
Ekonomiye verilen önem	1)Düşük	14	4,64±0,63	3,880	0.275	-
	2)Orta	70	4,79±0,48			
	Düzye	40	4,88±0,33			
	3)İyi	8	5,00±0,00			
Adalete verilen önem	1)Düşük	14	4,86±0,36	2,763	0.430	-
	2)Orta	70	4,94±0,29			
	Düzye	40	4,95±0,22			
	3)İyi	8	5,00±0,00			
Göçmenler/sığınmacılara verilen önem	1)Düşük	14	4,36±1,01	1,072	0.784	-
	2)Orta	70	4,63±0,76			
	Düzye	40	4,68±0,57			
	3)İyi	8	4,75±0,46			
Hak ve özgürlüklere verilen önem	1)Düşük	14	4,93±0,27	0,224	0.974	-
	2)Orta	70	4,84±0,61			
	Düzye	40	4,85±0,48			
	3)İyi	8	4,88±0,35			
Eğitime verilen önem	1)Düşük	14	4,86±0,36	1,285	0.733	-
	2)Orta	70	4,83±0,56			
	Düzye	40	4,85±0,48			
	3)İyi	8	5,00±0,00			
Çevre kirliliğine verilen önem	1)Düşük	14	4,93±0,27	5,202	0.158	-
	2)Orta	70	4,59±0,67			
	Düzye	40	4,60±0,63			
	3)İyi	8	4,88±0,35			

Kruskal Wallis H Test, Post-Hoc=Games Howell, p<0.05

4.4.14. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının “Kendisini Yakın Hissettiği Siyasi Oluşum” Açısından Karşılaştırılması

Tablo 4.17’de katılımcıların çeşitli değişkenlerden aldıkları puanların “Kendisine yakın hissettiği siyasi oluşum” açısından karşılaştırılmasına ilişkin analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.17. Katılımcıların Sosyal Hassasiyetlerine Atfettikleri Önem Puanlarının “Kendisini Yakın Hissettiği Siyasi Oluşum” Açısından Karşılaştırılması (N=132)

<i>Değişkenler</i>	<i>N</i>	<i>Ort±SS</i>	<i>KV</i>	<i>p</i>	<i>Post Hoc</i>	
Ekonomiye verilen önem	1)Cumhur İttifakı	6	4,17±0,75	20,313	0.001	-
	2)Millet İttifakı	67	4,91±0,29			
	3)HDP	9	4,78±0,44			
	4)Diğer	22	4,59±0,67			
	5)Kararsızım	19	4,95±0,23			
	6)Fikrim yok /ilgilenmiyorum	9	4,78±0,44			
Adaletle verilen önem	1)Cumhur İttifakı	6	4,33±0,52	48,126	<0.001	-
	2)Millet İttifakı	67	4,99±0,12			
	3)HDP	9	4,78±0,67			
	4)Diğer	22	4,95±0,21			
	5)Kararsızım	19	5,00±0,00			
	6)Fikrim yok /ilgilenmiyorum	9	5,00±0,00			
Göçmenler/sığınmacılara verilen önem	1)Cumhur İttifakı	6	4,33±1,03	11,701	0.039	-
	2)Millet İttifakı	67	4,79±0,48			
	3)HDP	9	3,89±1,36			
	4)Diğer	22	4,45±0,74			
	5)Kararsızım	19	4,63±0,83			
	6)Fikrim yok /ilgilenmiyorum	9	4,67±0,50			
Hak ve özgürlüklere verilen önem	1)Cumhur İttifakı	6	3,83±1,60	19,119	0.002	-
	2)Millet İttifakı	67	4,96±0,21			
	3)HDP	9	4,78±0,67			
	4)Diğer	22	4,82±0,50			
	5)Kararsızım	19	5,00±0,00			
	6)Fikrim yok /ilgilenmiyorum	9	4,67±0,71			
Eğitime verilen önem	1)Cumhur İttifakı	6	3,67±1,51	25,649	<0.001	-
	2)Millet İttifakı	67	4,94±0,24			
	3)HDP	9	5,00±0,00			
	4)Diğer	22	4,82±0,50			
	5)Kararsızım	19	4,79±0,42			
	6)Fikrim yok /ilgilenmiyorum	9	5,00±0,00			
Çevre kirliliğine verilen önem	1)Cumhur İttifakı	6	4,00±0,89	14,155	0.015	-
	2)Millet İttifakı	67	4,79±0,45			
	3)HDP	9	4,56±0,73			
	4)Diğer	22	4,32±0,84			
	5)Kararsızım	19	4,74±0,45			
	6)Fikri yok /ilgilenmiyor	9	4,67±0,71			

Kruskal Wallis H Test, Post-Hoc=Games Howell, p<0.05

Tablo 4.17’de sunulan analiz sonucuna göre katılımcıların ekonomiye verilen önem puanları ile “Kendisine yakın hissettiği siyasi oluşum” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (KV=20,313 p=0.001). Kararsızların diğer gruplara kıyasla ekonomiye verdikleri önem puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların adalete verilen önem puanları ile “Kendisine yakın hissettiği siyasi oluşum” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (KV=48,126 p<0.001). Kararsızların/Fikrim yok/ilgilenmiyorum diyenlerin diğer gruplara kıyasla adalete verdikleri önem puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların göçmenler/sığınmacılara verilen önem puanları ile “Kendisine yakın hissettiği siyasi oluşum” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (KV=11,701 p=0.039). Kendisini HDP’ye yakın hissedenlerin diğer gruplara kıyasla göçmenler/sığınmacılara verdikleri önem puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların hak ve özgürlüklere verilen önem puanları ile “Kendisine yakın hissettiği siyasi oluşum” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (KV=19,119 p=0.002). Kararsızların diğer gruplara kıyasla hak ve özgürlüklere verdikleri önem puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların eğitime verilen önem puanları ile “Kendisine yakın hissettiği siyasi oluşum” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (KV=25,649 p<0.001). Kendisini HDP’ye yakın hissedenlerin diğer gruplara kıyasla eğitime verdikleri önem puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların çevre kirliliğine verilen önem puanları ile “Kendisine yakın hissettiği siyasi oluşum” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (KV=14,155 p=0.015). Kendisini millet ittifakına yakın hissedenlerin diğer gruplara kıyasla çevre kirliliğine verdikleri önem puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

5. BULGULARIN YORUMLANMASI VE TARTIŞMA

Bu çalışmanın amaçları sağ kanat yetkeciliği ile adil dünya inancı ve bir dizi sosyodemografik bilginin ilişkisinin araştırılması olarak belirlenmişti. Toplanan verinin işlenip yorumlanması ile bireydeki yetkeci eğilimlerin, bireyin kimi diğer özellikleri ve kişilik gelişimi üzerinde etkisi olabileceği düşünülebilecek bir dizi sosyodemografik bilgi ile olası ilişkilerinin araştırılması hedeflenmiş ve yine yetkeci eğilimlerin bireyin günlük yaşamındaki hangi sosyal hassasiyetleri ve siyasi tercihleriyle birlikte gözlemlenebileceği konusunda betimleyici bilgi edilmesi amaçlanmıştı. Bu bölümde öncelikle yetkecilik – adil dünya inancı ilişkisi, ardından bireyin geçmişi ve bireyin bugünü ile ilişkili sosyodemografik özelliklerin yetkecilikle ilişkisi yorumlanarak tartışılmaktadır.

İstatistik analiz sonucu sağ kanat yetkeciliğin adil dünya inancının iki boyutu olan kişisel ve global adil dünya inançlarının her ikisi ile de pozitif korelasyon içerisinde olduğu görülmüştür. Bu durum çalışmanın hipotezleri olan “ H_1 : Üniversite öğrencileri ve mezunlarında ölçülen sağ kanat yetkecilik eğilimleri ile kişisel adil dünya inançları arasında pozitif bir ilişki vardır” ve “ $H_{1.2}$: Üniversite öğrencileri ve mezunlarında ölçülen sağ kanat yetkecilik eğilimleri ile global adil dünya inançları arasında pozitif bir ilişki vardır” önermelerini doğrulamaktadır. Buradan hareketle kişide yükselen yetkeci eğilim ve davranışlarla yükselen birlikte adil dünya inancının gözlemleneceğini beklemek yerinde görünmektedir.

Bu durumun yorumlanması amacıyla Bob Altemeyer’in (2006) yetkecilik tanımını hatırlamakta fayda olabilir: “Yetkecilik, otoriteryen liderler ve otoriteryen takipçilerinin aralarında pişirdikleri bir şeydir. Takipçiler liderlerine fazlasıyla teslim olduklarında ortaya çıkar; takipçiler liderlerine aşırı derecede güvenirler, ne kadar anti-demokratik, zorba ya da kaba kuvvete dayalı olursa olsun, liderlerinin yapmak istediği her şeyi kabullenmeye hazırdırlar.”

Altemeyer’in aktardığımız tanımında liderin, yetkeci birey tarafından tartışılmaz ve ayrıcalıklı bir varlık olarak kabulü öne çıkmaktadır. Altemeyer’e göre takipçiler liderlerine teslim olmakta, onun lider olarak kabulünü bir tartışılmazlık hali, her koşulda

teslim olunması gereken bir durum olarak değerlendirmektedirler. Bu bakış açısı, liderlik makamını işlevinin ötesinde yüceltme eğilimiyle kuşkusuz Adorno ve arkadaşlarının (1950) da bakışıyla uyumludur. Liderlik makamının bu şekilde kabul edilişi, yetkeci bakışla liderin, liderlik makamını koruduğu sürece tartışılmaz bir karar verici olarak kabul göreceği, liderin edimleri ile ilgili olarak takipçilerinde akıl yürütme ve eleştirel bakış becerilerinin askıya alındığı bir bakış açısının öne çıktığı anlamına gelmektedir.

Bu bakış açısı, Lerner'ın (1965) adil dünya inancı ile ilgili daha önce değinilen deneylerinde (örneğin kelime testlerinde başarı ile ilgili kabulün performanstan çok ödül almakla ilişkilendirilmesi) gösterdiği kimi hatalı akıl yürütmeleri çağrıştırmaktadır. Değinilen deneylerde izleyici konumundaki bireyler adil dünya inançlarının etkisiyle şu ya da bu şekilde ödül alan yarışmacıların performanslarından bağımsız olarak daha başarılı olduğunu varsaymaktadır, aynı şekilde kötü duruma düşen bireyler de yine performanslarından ve olay örgüsünden bağımsız, yetersiz veya kötü olarak damgalanabilmektedir. Adil dünya inancına sahip birey, süreci analiz etmeksizin sonuca bağlı karar vermektedir. Örneğin bir kişi dileniyorsa bu onun akılsız ve yetersiz birisi olduğu anlamına gelir, bir kişi zenginse çok zeki ve başarılıdır vb. Lerner'ın (1965) altını çizdiği gibi adil dünya inancının mümkün kıldığı hatalı düşünme biçimi sayesinde bireyler dünyanın tutarlı ve güvenilir olduğu kabullerini pekiştirmekte, dolayısıyla dünyanın çaba göstererek yaşamaya değer, yatırım yapılabilir bir yer olduğuna dair huzur verici inançlarını koruyabilmektedirler.

Araştırmamız, yetkeci lideri destekleyen yetkeci bireyin aynı zamanda adil dünya inancına sahip olacağını göstermektedir. Yetkeci ve adil dünya inancına sahip takipçi profiline bakışına göre lider, lider olduğuna göre iyi ve başarılı olmalıdır. Onun belki adil olmayan yollarla mağlup ettiği karşıtları ise kaybedenler olarak daha başarısız ve yetersiz kişiler olmalıdırlar. Adil dünya inancına sahip birey için dünya adil bir yerdir, dolayısıyla iyiler kazanırken kötüler kaybeder; bu toplum içinde kişilerce üstlenilen tüm mevcut rollerin tutarlı ve yerinde olduğu şeklinde yorumlanabileceği anlamına gelir. Bu çözümleme, öncelikle sağ kanat yetkeçiliğinin birinci boyutu olarak ele aldığımız yetkeci itaatin adil dünya inancı tarafından nasıl desteklendiğini açıklar gözükmektedir.

Sağ kanat yetkeçiliğinin ikinci boyutu ise hatırlanacağı gibi yetkeci saldırganlıktır. Burada saldırganlık kavramı altında bireysel motivasyonlarla özerk biçimde ortaya konan

bir saldırganlıktan çok, yetke sahibi birey ve kurumların ortaya koyduğu saldırgan tavır ve davranışları görmezden gelmeden başlayarak onaylama, teşvik ve doğrudan katılımı desteğe kadar uzanan bir kabul etme / uyum tablosunun çizildiği göz önüne alınmaktadır. Adil dünya inancına sahip bireylerin daha kavgacı ya da şiddet suçlarına meyilli vb. olacaklarını gösterir bir çalışmayla en azından bu tez araştırması bağlamında yapılan tarama kapsamında karşılaşılmamıştır. Ama önceki sayfalarda aktardığımız örneklerde, şiddet suçları da dahil olacak şekilde, olaydan masum kurbanın sorumlu ilan edilmesi eğiliminin adil dünya inancı tarafından desteklendiğini gösterir araştırmalar mevcuttur. Adil dünya inancına sahip birey, güvenilir ve öngörülebilir, masum olanın korunup kollandığı bir dünyanın rahatlatıcı imajını kendi içinde koruyabilmek gayretiyle, özellikle sonuçlarını etkilemeye gücünün yetmeyeceğine inandığı olayları ele alırken, failden çok kurbanı sorumlu tutmaya meyilli gözükmektedir. Önceki sayfalarda bu konuda örnekler verilmişti: Yükselen adil dünya inancı puanları ile birlikte kişilerin aile içi şiddet kurbanlarını faillerden daha çok suçlamaya eğilimli olduklarını gösteren (Kristiansen ve Giulletti, 1990) araştırma, ya da Türkiye’de, tecavüz olaylarında kişilerin adil dünya inançlarına paralel biçimde fail yerine tecavüz kurbanını suçlamaya eğilimlerinin arttığını gösteren araştırmada olduğu gibi (Yalçın ve Öztürk, 2018). Dolayısıyla adil dünya inancının saldırganlığın doğrudan desteklenmesini sağlamasa da, saldırganlığın sonuçlarının değerlendirilmesini çarpıtarak da olsa uzun vadede en azından şiddet eyleminin failinin kınanıp suçuyla orantılı cezalandırılmasını güçleştirebileceğini söylemek yerinde gözükmektedir.

Sağ kanat yetkeciliğin üçüncü boyutu olan geleneklere aşırı bağlılık konusunda da benzer bir değerlendirme yapmak tutarlı gözükmektedir. Birey adil dünya inancı içinde mevcut toplum işleyişini yerinde ve doğru bulmaktaysa, ve özellikle yukarıda tartışılan itaat ve saldırganlık boyutlarıyla ilişkilendirilebilecek kimi eylemlerin savunması için kolaylıkla gelenekler öne sürülebiliyorsa, yüksek bir adil dünya inancına sahip bireyin o toplumun geleneklerini tartışmak konusunda çok istekli olmasını beklemek, bireyin taşıdığı adil dünya inancıyla uyumlu gözükmemektedir.

Özetlemek gerekirse bulgularla paralel biçimde, sağ kanat yetkecilik, bireyin toplum içindeki ilişkileri ve kendisi dahil bireylerin konumlarını başından doğru ve adil olarak kabul etmesini sağlayan adil dünya inancı ile düşünsel bağlamda uyumlu gözükmektedir. Yetkeci birey, yetkeciliğin boyutlara dayalı tanım gereği yetkeci itaat,

yetkeci saldırganlık ve geleneklere aşırı bağlılık özelliklerinden bir veya daha fazlasını göstermesi beklenen bir yapıdadır ve her üç boyut da doğrudan ya da örtülü biçimde adil dünya inancı tarafından desteklenir şekilde değerlendirilebilmektedir.

Örneklem grubu içerisinde gerek anne gerekse baba eğitim düzeylerinin bireylerin sağ kanat yetkecilik puanları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiş olması çalışmanın belki de ileride derinleştirilerek ele alınmasında faydalı olabilecek sonuçlarından biridir. Altemeyer (2006) ABD ve Kanada'daki araştırmalarında yüksek eğitim görmüş olmanın bireyin sağ kanat yetkecilik puanlarında belirgin ve kalıcı bir düşüş sağladığını ifade etmektedir. Yüksek eğitim sonucu daha düşük sağ kanat yetkeciliğe sahip olması beklenen ebeveynlerin, örneğin daha demokratik bir ev hayatı yoluyla yine daha düşük yetkecilik özellikleri gösterecek çocuklar yetiştireceklerini savlamak olası olmakla birlikte çocuk kişilik gelişiminin karmaşık dinamikler içererek bir çok öğeden etkileneceğini de göz ardı etmek de doğru olmayacaktır.

Aynı şekilde bireyin içinde yetiştiği ailesinin gelir düzeyi algısı ile sağ kanat yetkeciliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu bulgu çocukluk yılları boyunca algılanan refah düzeyinin sonraki yıllarda bireyin yetkecilik eğilimlerini etkilemeyeceğini düşündürmektedir.

Özetle araştırma çerçevesi içerisinde ele alınan bireyin geçmişine ait, değerlendirilen sosyodemografik özelliklerinden yola çıkarak onda gözlemlenebilecek yetkeciliği yordamaya yönelik bir bulgu ortaya çıkmamıştır. Bu sonuç, bireyin yetkeci özellikleri ile ilgili olarak doğrudan aile içi iletişimin yapısı ile ilgili araştırmaları teşvik edici olarak değerlendirilebileceği gibi, kişide yetkeciliğin oluşumunda aile dışı faktörlerin önemine yönelik bir işaret olarak da değerlendirilebilir. Örneğin bu bakış açısıyla bulgular, okul, askerlik, iş hayatı vb. alanlarda kurulup içselleştirilen ast-üst ilişkileri ve dünyaya bakış ile ilgili yine aile dışı sosyal etkileşimlerin daha yoğun incelenmesi yönünde teşvik edici olarak da değerlendirilebilir. Buna paralel olarak medyadan toplumda yaygın politik dile, sayısız ögenin bireyin yetkeciliği üzerine etkili olabileceğini ve bu alanlarda yürütülecek araştırmalarla önemli bilgilere ulaşılabileceği göz ardı edilmemelidir.

Pek çok başka kültürde olduğu gibi, kültürümüzde de gençlerin, yaşlılara kıyasla daha serbest düşünceli olup toplumun genel kabulleriyle daha kolay ters düşebileceği inancını günlük hayat içerisinde gözlemlemekteyiz. Bu düşünce biçiminden yola çıkarak yaş ve sağ kanat yetkecilik arasında pozitif bir ilişki olacağı akla gelebilse de bulgular örneklem grubu için yaş ve sağ kanat yetkecilik arasında anlamlı bir istatistiki ilişki göstermemektedir. Benzer biçimde cinsiyet ve sağ kanat yetkecilik arasında da anlamlı bir istatistiki ilişki tespit edilmemiştir. Bu bulgular, kişilerin sağ kanat yetkecilik eğilimlerinin yukarıda da değinildiği gibi daha ziyade toplumun güncel işleyişiyle ve kültürel iklimle ilgili olarak ele alınması yönündeki yaklaşımları cesaretlendirici olarak değerlendirilebilirler.

Katılımcılar arasında “kendilerini yakın hissettikleri siyasi oluşum” sorusu bağlamında, kendilerini Cumhuriyet İttifakı’na yakın hissettiklerini söyleyenlerin sağ kanat yetkecilik puanları, diğer tercihlere sahip kişilere oranla daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Hatırlanacağı gibi, kimi genç katılımcıların kendi politik görüşlerini klasik sağ – sol yelpazesi üzerinde tanımlamakta zorluk çektikleri tecrübesinden yola çıkarak, çalışmamızda yöntem olarak doğrudan güncel siyasi oluşumları arasındaki tercihlerin sorulması tercih edilmişti. Cumhuriyet İttifakının ideolojik anlamda sağ-muhafazakar olarak değerlendirilebileceğinden hareketle, sonuç, sağ kanat yetkeciliğin sağa doğru kayıldıkça yükseldiğini gösteren alandaki benzer çalışmalarla uyumlu gözükmektedir (Güldü, 2011; Aydoğan, 2021 gibi).

Toplumsal konulara verilen önemin ölçüldüğü maddeler, çalışmamızda ilginç sonuç veren kısımlardan biri olmuştur. Burada, “ekonomi”, “adalet”, “göçmenler-sığınmacılar”, “haklar ve özgürlükler”, “eğitim” ve “çevre kirliliği” başlıklarının tümünün genel bir bakışla neredeyse katılımcıların tamamı tarafından önemsenmekte olduğu tespit edilmiştir. Bu tablo içinde, sağ kanat yetkecilik puanları ile iki başlık arasında negatif istatistiksel ilişki tespit edilmiştir. Bu alanlar “eğitim” ve “hak ve özgürlükler” alanlarıdır. Dolayısıyla yükselen sağ kanat yetkecilik eğilimleri ile birlikte bireylerin eğitim ve haklar-özgürlüklerle ilgili toplumsal sorunları ve bu sorunların çözüm arayışlarını daha az önemser hale geleceklerini savlamak olası gözükmektedir.

Betimleyici bir yaklaşımla tüm bulguları özetlersek, sağ kanat yetkecilik özellikleri gösteren bir bireyin aynı zamanda hem kişisel hem de global adil dünya inancına sahip, politik olarak sağ-muhafazakar eğilimli, sosyal anlamda hak ve özgürlükler ile eğitim alanındaki sorunlara daha az önem veren bir kişi olacağını savlamak mümkün gözükmemektedir.

6. ÖNERİLER

Bulguların değerlendirilerek yorumlanması sonucu aşağıdaki öneriler getirilmektedir:

- Çalışmada sağ kanat yetkenciliği yordama amaçlı kök aileye ilişkin seçilen araştırma soruları sonucu anlamlı istatistiksel ilişkilere ulaşılmamıştır. Bu sonuç bu haliyle toplumun birey üzerinde ailenin önünde bir etki gösteriyor olabileceği yorumunu akla getirebilse de bu konu elbette ayrı bir inceleme konusudur ve daha sonraki araştırmalarda farklı perpektiflerle yeniden ele alınması yararlı olabilir. Örneğin eğitim konusunda bir kısıt konmadan ele alınan bir örneklem grubu üzerinden hem katılımcıların eğitim seviyeleri hem de ebevenlerinin eğitim düzeyleri bilgileri toplanarak bunların sağ kanat yetkencilik puanları ile ilişkileri incelenebilir. Böylesi bir inceleme aile içi ilişkilerin değerlendirildiği sorular da içerirse yetkenciliğin aile içinde ortaya çıkışı ve aktarımı konusunda yeni bilgiler sunabilir. Yine farklı okul, kıшла, yoğun olarak takip edilen medya kanalları vb. yapıların aileden bağımsız öğeler olarak bireylerin sağ kanat yetkencilik puanlarını ne şekilde etkilediği de ayrı bir inceleme konusu olarak ele alınabilir.
- Çalışma içinde elde edilen veriler, sağ kanat yetkenciliği puanlarının, adil dünya inancı puanları ile birlikte yükseldiğini göstermektedir. Dolayısıyla adil dünya inancının (ya da diğer adıyla yanılığının) azaltılmasını sağlayacak değişimlerin, sağ kanat yetkenciliğin de azalmasına katkı vereceği düşünülebilir. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:
  - o Adil dünya inancının, yapısı gereği rasyonel düşünceden uzaklaşma ile ilişkili olduğundan yola çıkılarak, eğitim sisteminden medyaya, her alanda bireylerin dünyayı açıklamakta daha bilimsel ve önyargısız, objektif sebep sonuç ilişkileri içerisinde düşünme yetileri daha çok desteklenebilir. Bu şekilde adil dünya inancına bağlı kimi kalıp yargılar yerine dünyanın daha nesnel ve çözüm üretmeye açık bir

bakışla değerlendirilmesi teşvik edilmiş olur. Böyle bir bakış açısı, bireyin yetkeci kalıplardan de uzaklaşması anlamına gelecektir.

○ Bireylerin özellikle sonuçlarına etkilerinin olmayacağına inandıkları alanlarda irrasyonel bir tutarlılık arayışıyla adil dünya inancına yöneldikleri bilinmektedir (Lerner, 1980). Örneğin kişiler sonucu etkileme şanslarını olmadığına inandıkları durumlarda kurbanı yabancılaştırıp suçlamayı tercih ederken, şartları değiştirebileceklerini düşündükleri durumlarda doğrudan rasyonel ve gerçekçi çözüm yollarına yönelerek bu kez kurbanın durumunu iyileştirici davranışlara yönelmektedirler (Lerner ve Simon, 1966). Eğitimden medyaya, şeffaf bir toplum/yönetim anlayışı içerisinde bireylerin hayatlarının her aşamasında haklarını talep edebilecekleri ve gerektiğinde başkalarının uğradığını düşündükleri bir haksızlık konusunda da seslerini duyurmalarının tehlikesizce gerçekleştirilebilir bir eylem olduğu ve bu tür bir tavrın herkes için yararlı olacağı konusunda inançlarının desteklenmesi yolunda örneklerin çoğaltılması ve bu yolda eğitim çalışmalarının yapılması yararlı olabilir. Bu şekilde bireylerin gördükleri adaletsiz ya da başkalarını zora sokucu durumlar karşısında durumun kendiliğinden adil olduğunu varsayarak kenara çekilmek yerine, rasyonel çözümler için demokratik yollarla çaba göstererek destek vermeleri sağlanabilir.

- Sağ kanat yetkeciliğinin üç temel alt boyutu olan yetkeci itaat, yetkeci saldırganlık ve geleneklere aşırı bağlılık gibi konularda, özellikle bu tür davranışların sonuçlarını ele alan eğitici film ve animasyon çalışmaları ile toplumda farkındalık artırılabilir.
- Benzer biçimde adil dünya inancı kavramı üzerine eğitici çalışmalar yapılarak örneğin dünyanın kendiliğinden adil bir yer olamayacağı, ancak birey ve kurumların adil davranması yoluyla adaletin sağlanabileceği gerçeği filmler, şarkılar, öyküler, karikatürler vb. yoluyla dile getirilebilir.

- Toplumda farklı yaş grupları için rol model olabilecek bireylerin (öğretmen, polis, din görevlisi, politikacı, sanatçı, sosyal medya fenomeni vb.) yetkecilik ve adil dünya inancı kavramları üzerine daha çok farkındalık sahibi olmasını sağlamak yararlı olabilir.

6.1. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma, web üzerinden ulaşılabilen ve gönüllülük esasıyla sunulan anketi dolduran kadın ve erkek katılımcılar arasından 18 yaş üstü ve halen üniversite öğrenimi görmekte ya da üniversite mezunu olanlar ile sınırlandırılmıştır.

6.2. SAYILTILAR

Araştırmada aşağıdaki sayılıtlardan yola çıkılmıştır:

- 1- Araştırmaya gönüllü olarak katılan katılımcıların tüm soruları samimiyetle cevapladıkları, verdikleri yanıtların doğru ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.
- 2- Veri toplama aracının ve içerdiği anket ve ölçeklerin araştırma amacına uygun ve yeterli olduğu varsayılmıştır.
- 3- Toplanan verinin katılımcıların görüşlerini tam ve doğru olarak yansıttığı varsayılmıştır.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2019). İnsan Doğasını anlamak. İzmir: İlya Yayınevi
- Adorno, T.W. (1950). *The Authoritarian Personality*. New York: Harper & Brothers;
F_scale online / interaktif erişim: <https://www.anesi.com/fscale.htm>
- Adorno, T.W. (2016). *Otoritaryen Kişilik Üzerine*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Adorno, T.W. ve Horkheimer M. (2010). *Aydınlanmanın Diyelektiği*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Akbaba, S. (2019). *Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akıncı, S. (2019). Klasik Mantık, (No: 2814), . Eskişehir: T.C. A.Ü. Yayınları.
- Altemeyer, B. (2006). *The Authoritarians*. University of Manitoba, Canada.
Erişim: <https://theauthoritarians.org/options-for-getting-the-book/>
- Altemeyer, B. (1996). *The authoritarian specter*. Cambridge, M.A: Harvard University Press.
- APA Dictionary of Psychology. American Psychological Association. 2020.
- Augostinos, M., Walker , I. ve Donaghue, N. (2006). *Social Cognition*. London: Sage
- Akgün, S. (2019). Adil dünya inancı ve toplumsal sonuçları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 2227-2247. DOI:10.26466/opus.610173
- Aydoğan, E. (2021). *Kişilik, Kültür, Sağ Kanat Yetkenciliği, Siyasal İdeoloji ve Adil Dünya İnancı Arasındaki İlişkiler*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Batmaz, V. (2006). *Otoritaryen Kişilik*. İstanbul: Salyangoz Yayınları
- Bierhoff, H.W., Klein, R. ve Kramp, P. (1991). Evidence for the altruistic personality from data on accident research. *Journal of Personality*, 59(2), 263-280.
- Boucher, G. (2016). *Yeni Bir Bakışla Adorno*. İstanbul: Kolektif Kitap.

Britannica, 2021 Erişim: <https://www.britannica.com/topic/authoritarianism>

Cohn, T. S. (1952). Is the F scale indirect? *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 47(3), 732. Erişim: <https://doi.org/10.1037/h0062297>

Dalbert, C. Ve Siegler, I (1993). The Belief in a Just World and Perceptions of Discrimination. *Journal of Psychology*, 127:465-474

Doğan, C.K. (2018). *Evlilikte Kadına Yönelik Fiziksel Şiddeti Meşru Görme ile Cinsiyetçi Tutumlar ve Adil Dünya İnancı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul

D'Souza, F. (1994). Democracy as a Cure for Famine. *Journal of Peace Research*, 31(4), 369–373. Erişim: <http://www.jstor.org/stable/424592>

Foschi, M.. (2003). Double Standards For Competence: Theory And Research. *Annual Reviews*, sf: 21-42. doi: 10.1146/annurev.soc.26.1.21.

Güldü, Ö. (2011). Sağ Kanat Yetkeçiliği Ölçeği: Uyarlama Çalışması. *A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2(2), 27-51. DOI: 10.1501/sbeder_0000000033

Hobsbawm, E. (1983). *Geleneklerin İcadı*. İstanbul: Agora Kitaplığı

Hafer, C.L. ve Correy, B.L. (199), Mediators of the Relation between Belief in a Just World and Emotional Responses to negative Outcomes, *Social Justice Research*, 12.3.

Kayaoğlu, A. (2011). Sosyal Psikoloji II. (No: 2272).Eskişehir: II T.C. A.Ü. Yayınları.

Khan Academy. (2015). *What can we learn from the Milgram Experiment?* Ders Videosu, Erişim: <https://www.youtube.com/watch?v=LTZKp8nOhVU>

Karasar, N. (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (36. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Klein, M. (2020). *Haset ve Şükran*. İstanbul: Metis Yayınları

Kristiansen, C. ve Giuletti, R. (1990). Perceptions of wife abuse: Effects of gender, attitudes toward women and just-world beliefs among college students. *Psychology of women quarterly*, 14(3), 343-353.

- Kılınç, S. ve Torun, F. (2011) Adil Dünya İnancı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Pschiatry 2011*; 3(1):1-14.
- Kuşat, A. (2000). Psikolojik bir olgu olarak kendini aldatma ve dini inançla ilişkisi. *Dini Araştırmalar*. 3 (8), 97-116
- Lammers, J.; Stoker, J. I.; Jordan, J.; Pollmann, M.; Stapel, D. A. (2011). "Power increases infidelity among men and women" (PDF). *Psychological Science*. 22 (9): 1191–1197. doi:10.1177/0956797611416252. PMID 21771963. S2CID 11385458.
- Le Bon, G. (2018). *Kitlelerin Psikolojisi*. İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Lerner M.J. (1965). Evaluation of performances as a fuction of performer’s reward and attractiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, 355-360.
- Lerner, M.J. (1980) *Belief in a Just World: A Fundamental Delusion*. New York: Plenum Press.
- Montada, L. ve Lerner M.J. (1998). *Responses to Victimizations and Belief in a Just World*. Boston MA: Springer.
- Milgram, S. (2015). *Deney*. İstanbul: Kafekültür.
- Özbudun, s. (2003). “Gelenek”, *Antropoloji Sözlüğü*. Haz. Emiroğlu K., Aydın, S. Ankara: Kültür Sanat Yayınları
- Peterson, Bill & Zurbriggen, Eileen. (2010). Gender, Sexuality, and the Authoritarian Personality. *Journal of personality*. 78. 1801-26. 10.1111/j.1467-6494.2010.00670.x.
- Plotnik, R. (2007). *Psikoloji’ye Giriş*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Polatçı, S., Baygın, E. & Sobacı, F. (2020). Adil Dünya İnancı ile İş Performansı Arasındaki Etkileşim: Aracı Değişken Olarak Yaşam Tatmini . *Journal of Organizational Behavior Review*, 2 (2), 217-232. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jobreview/issue/56152/755994>
- Rubinstein, G. Two Peoples in One Land: A Validation Study of Altemeyer’s Right Wing Authoritarianism Scale in the Palestinian and Jewsh Societies in Israel. *Journal of Cross-Cultural*

Psychology, 1996, 26, 216-230

Erişim: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022022196272005>

Russel, B. (1990). *İktidar*. İstanbul: Cem yayınevi

Sen, A. (1994). *Liberty and Poverty: Political Rights and Economics. The New Republic*, 210, 10, Jan. 31-37

Sherif, M.; Harvey, O.J.; White, B.J.; Hood W.R.; Sherif, C.W. (1954/1961). *Intergroup Conflict and Cooperation: The Robbers Cave Experiment*. Classics in the History of Psychology, An internet resource developed by Christopher D. Green, York University, Toronto, Ontario. Erişim: <https://psychclassics.yorku.ca/Sherif/index.htm>

Sennet, R. (2017). *Otorite*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Troldahl, V.C. ve Powell, F.A. (1965). A Short Form Dogmatism Scale for Use in Field Studies. Erişim: <https://www.jstor.org/stable/2575629?origin=crossref>

Yalçın , M.A. ve Öztürk, E. (2018). Cinsel saldırı suçu mağduru kadınlara karşı toplumsal tutumlar ile adil dünya inancı ve çelişik duygulu cinsiyetçiliğin ilişkisi. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences*, 15(2), 43-51.

Zuckerman, M. (1975) Belief in a just world and altruistic behaviour. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31(5), 972-976.

EKLER

EK-1 :DEMOGRAFİK VE KİŞİSEL BİLGİ FORMU

28.06.2022 18:02

OTORİTERYENLİK ARAŞTIRMASI

OTORİTERYENLİK ARAŞTIRMASI

Değerli katılımcı,

Bu çalışma, Üsküdar Üniversitesi Klinik Psikoloji Anabilim Dalı Başkanı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Hüseyin Ünübol danışmanlığında, Üsküdar Üniversitesi Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans Öğrencisi Erhan Şermet tarafından yürütülmektedir. Çalışma bireylerin otoriteyle ilişkilerini daha iyi anlamak amacıyla bilgi edinmeyi hedeflemektedir.

Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Kimlik bilgileriniz kaydedilmemektedir ve paylaşacağınız bilgiler sadece bilimsel amaçla kullanılacak olup başka kurum ve kişilerle paylaşılmayacaktır. Lütfen aşağıda üç grupta toplanmış anket sorularımızı acele etmeden ve samimiyetle yanıtlayınız. Tüm soruları yanıtlamanız 15 dakikadan daha az bir zamanınızı alacak. Lütfen hiç bir soruyu boş bırakmayınız.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

* Gerekli

1 - Demografik ve Kişisel Bilgiler

1. Yaşınız *

_____

2. Cinsiyetiniz *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

Kadın

Erkek

3. Yaşadığınız Şehir *

_____

4. Halen öğrenci misiniz? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

Öğrenci değilim

Ortaokul - Lise öğrencisiyim

Yüksek Okul Öğrencisiyim

Üniversite Öğrencisiyim

Lisansüstü eğitim alıyorum

5. En son bitirdiğiniz okul / tamamladığınız eğitim *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- İlkokul
 Ortaokul
 Lise
 Yüksek Okul
 Üniversite
 Lisansüstü

6. Annenizin Eğitim Durumu *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Okur Yazar değil
 Okur yazar
 İlkokul Mezunu
 Ortaokul Mezunu
 Lise Mezunu
 Yüksek Okul Mezunu
 Üniversite Mezunu
 Lisansüstü eğitime sahip

7. Babanızın Eğitim Durumu *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Okur Yazar değil
 Okur yazar
 İlkokul Mezunu
 Ortaokul Mezunu
 Lise Mezunu
 Yüksek Okul Mezunu
 Üniversite Mezunu
 Lisansüstü eğitime sahip

8. İçinde büyüdüğünüz ailenizin gelir durumunu nasıl tanımlarsınız? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Yetersiz (Beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında güçlükler)
- Kıt kanaat (Temel ihtiyaçların karşılanmasından sonra elde örneğin eğlence için hiç para kalmıyor)
- Orta Düzeyde (Yeterli bir gelir, ancak para biriktirebilmek için tutumlu olmak gerekiyor)
- İyi (Çok tutumlu davranılmasa bile düzenli para biriktirilebiliyor)
- Çok iyi (Gelir ihtiyaç ve diğer harcamaların çok üzerinde)

Aşağıda bir dizi konu başlığı yer almaktadır. Bu konularda sizce sorun yaşanıyor mu, bu konularda yapılacak iyileştirmeler Türkiye için ne derecede önemli? Lütfen 1'den 5'e bir puan veriniz. Belirtilen konuda bir sorun yaşanmadığını ve konunun çok önemsiz olduğunu düşünüyorsanız 1; üzerinde çalışılmasının faydalı olabileceğini düşünüyorsanız 3; konunun hayati derecede önemli olduğunu düşünüyorsanız 5 gibi.

9. Ekonomi *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	
Çok önemsiz	☐	☐	☐	☐	☐	Hayati önemde

10. Adalet *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	
Çok önemsiz	☐	☐	☐	☐	☐	Hayati önemde

11. Göçmenler / Sığınmacılar *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	
Çok önemsiz	☐	☐	☐	☐	☐	Hayati önemde

12. Haklar ve özgürlükler *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	
Çok önemsiz	☐	☐	☐	☐	☐	Hayati önemde

13. Eğitim *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	
Çok önemsiz	☐	☐	☐	☐	☐	Hayati önemde

14. Çevre Kirliliği *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	
Çok önemsiz	☐	☐	☐	☐	☐	Hayati önemde

15. Kendinizi politik anlamda aşağıdakilerden hangisine daha yakın hissediyorsunuz? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Cumhuriyet İttifakı
 Millet İttifakı
 HDP
 Zafer Partisi
 Diğer
 Kararsızım
 Fikrim yok / ilgilenmiyorum

EK-2: SAĞ KANAT YETKECİLİĞİ ÖLÇEĞİ (SKY - RWA)

Lütfen her cümleye, onay veya reddinize bağlı olarak 1'den'ten 9'a bir puan veriniz. Sonuna kadar aynı fikirdeyseniz 9; biraz katılıyorsanız 6 ya da 7; taban tabana zıt fikirdeyseniz 1; kararsızsanız 5 gibi.

	Kesinlikle Katılmıyorum				Kararsızım				Kesinlikle katılıyorum
1. Mevcut otorite, genel olarak pek çok şeyde haklı çıkarken, radikaller ve her şeye karşı çıkanlar cehaletlerini sergileyen boşboğazlardır.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2. Kadınlar, evlendiklerinde eşlerine itaat edeceklerine dair söz vermelidirler.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
3. Ülkemizin, bütünlüğümüze kasteden radikal yönelimleri ve kötülükleri ortadan kaldırmak için ne gerekiyorsa yapabilecek güçlü bir lidere ihtiyacı var.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
4. Eşcinseller ve lezbiyenler, herhangi biri kadar sağlıklı ve ahlaklıdır.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
5. Yönetimdeki saygın otoritelere ve dini yargılara güvenmek, toplumumuzda zihin karıştırmaya uğraşan “gürültücü ayak takımını” dinlemekten daima daha iyidir.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
6. Hiç kuşkusuz, mevcut dinsel öğretilere İsyan edenler ve ateistler düzenli olarak camiye gidenler kadar iyi ve erdemlidirler.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
7. Ülkemizi krizlerden kurtarmak için, geleneksel değerlerimize dönmek, sert liderleri iş başına getirmek ve kötü fikirleri yayanları susturmak gerekmektedir.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
8. Çıplaklar kampının olmasında yanlış bir şey yoktur.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
9. Birçok kişiyi tedirgin etse bile ülkemizin, geleneksel uygulamalara karşı çıkma cesareti gösterebilen özgür düşünceli bireylere ihtiyacı var.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
10. İnançlarımızı ve ahlaki yapımızı yiyip bitiren geleneksel olmayan değerleri zamanında yok etmezsek, günün birinde	1	2	3	4	5	6	7	8	9

ülkemiz yıkılacak.									
11. Kendilerini herkesten farklı kılacak olsa bile bireyler, yaşam tarzlarını, dini inançlarını ve cinsel yönelimlerini kendileri belirlemelidir.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
12. Eski moda adetler ve değerler hala en iyi yaşama biçimini gösteriyor.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
13. Kadınların siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda daha aktif rollere sahip olması, okullarda din derslerinin isteğe bağlı olması ve hayvan hakları için yeni düzenlemeler yapılmasını talep ederek mevcut yasalara ve çoğunluğun görüşlerine karşı çıkanlara hayranlık duymalısınız.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
14. Ülkemiz, kötülükleri yok ederek bizi doğru yola getirecek güçlü ve kararlı bir lidere ihtiyaç duymaktadır.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
15. Ülkemizin en iyi bireyleri hükümete karşı çıkan, dini eleştiren ve doğal kabul edilen şeyleri göz ardı edebilenlerdir.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
16. Kürtaj, pornografi ve evlilik konusunda Tanrı'nın koyduğu yasalar çok geç olmadan titizlikle uygulanmalı ve bu yasaları ihlal edenler şiddetle cezalandırılmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
17. Bugün ülkemizde dini değerlerden yoksun, kendi amaçları için ülkeyi yıkmaya çalışan ve otorite tarafından mutlaka etkisizleştirilmeleri gereken radikal ve ahlaksız birçok kişi var.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
18. Kadının yeri, nerede olmak istiyorsa orasıdır. Kadının kocasına ve toplumsal geleneklere itaat etmek zorunda kaldığı günler artık geçmişte kalmıştır.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
19. Atalarımızın yaptıklarıyla onur duyarsak, otoritenin yapmamızı istediklerini yaparsak ve her şeyi berbat eden çürük elmaları ayıklarsak ülkemiz müthiş olur.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
20. Yaşamak için bir tek doğru yol yoktur; herkes kendi yolunu kendi çizmelidir.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
21. Feministler ve homoseksüeller, geleneksel aile değerlerine karşı koyabilecek kadar cesur oldukları için takdir edilmelidirler.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
22. Bu ülkede işler, sorun çıkarıcı gruplar seslerini keser ve kendi gruplarının	1	2	3	4	5	6	7	8	9

EK-3: GENEL ve KİŞİSEL ADİL DÜNYA İNANCI ÖLÇEĞİ (GADİ ve KADİ)

Aşağıda bulunan her cümle için o görüşe ne kadar katıldığınızı belirtiniz. Tamamen katılıyorsanız 1 rakamına, tamamen karşıysanız 5 rakamına (X) işareti koyunuz. Bu iki görüş arasındaki görüşlerinizi rakamlardan sizce en uygun olanını işaretleyiniz. Lütfen her ifadeye TEK yanıt veriniz ve boş bırakmayınız. Katkılarınız için teşekkür ederiz.

		Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Biraz katılıyorum, Biraz katılmıyorum	Katılmıyorum	Tamamen karşıyım
1	Eninde sonunda başıma gelen her şeyi hak ettiğime inanıyorum.	1	2	3	4	5
2	Bana karşı genellikle adil davranılmıştır.					
3	Çoğunlukla ne hak ettiysem onu bulmuşumdur.					
4	Genel olarak baktığımda, yaşadığım olaylar adildir.					
5	Hayatımdaki adaletsizlikler istisnai durumlardır.					
6	Hayatta başıma gelen olayların çok büyük kısmının adil olduğuna inanıyorum.					
7	Benimler ilgili verilen önemli kararların çoğunlukla adil olduğunu düşünüyorum.					
8	Dünyanın aslında adil bir yer olduğunu düşünüyorum.					
9	İnsanların eninde sonunda ne hak ederlerse onu bulacaklarına inanıyorum.					
10	Adaletin her zaman adaletsizlikler karşısında galip geleceğine eminim.					

11	Uzun vadede insanların adaletsizliklerin üstesinden geleceğine inanıyorum.					
12	Hayatın her alanındaki adaletsizliklerin (örneğin iş hayatında, aile hayatında, politik hayatta vs.) bir kural olmaktan ziyade birer istisna olduğuna inanıyorum.					
13	İnsanların önemli kararlar verirken adil olmaya gayret ettiklerine inanıyorum					

